

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

GINTARĖ ŠĖMYTĖ
IV kurso studentė

EURO ZONA: KRIZĖS ĮTAKA TOLIMESNEI EURO ZONOS RAIDAI
BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas dr. V. Kuokštis

Vilnius, 2020

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Šėmytė G. Euro zonos krizės įtaka tolimesnei euro zonos raidai: Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas V. Kuokštis. – V., 2020. – 36 p.

Reikšminiai žodžiai: euro zona, Baltijos šalys, Lenkija, Vengrija, euras, politiniai ir ekonominiai motyvai, interesų grupės, nacionaliniai bankai, politinis spaudimas.

Šiame darbe nagrinėjama euro zonos krizės įtaka ES valstybių apsisprendimui (ne)įsivesti eurą po kriziniu laikotarpiu. Nagrinėjant Lenkijos ir Vengrijos atvejus, siekiama išsiaiškinti, kokios pagrindinės priežastys lėmė abiejų valstybių apsisprendimą atidėti euro įvedimą neribotam laikui. Lenkija ir Vengrija yra išskirtinės ir įdomios tuo požiūriu, kad abiejų valstybių požiūris į eurą prieš krizę ir po krizę kardinaliai skyrėsi, lyginant jas su Baltijos valstybėmis Lietuva, Latvija ir Estija net ir patyrusios ekonominių ir politinių sunkumų vis vien siekė įsivesti eurą, kai tuo tarpu Lenkija ir Vengrija atidėjo naujos valiutos įvedimą neribotam laikotarpiui nepaisant to, kad visos šalys įstojo į Europos Sąjungą tuo pačiu metu bei turėjo vieną tikslą – įsivesti eurą.

Bakalauriniame darbe taikomos pagrindinės vidaus ir išorės politikos veiksniai, t.y rinkimų kaitos ciklai, pagrindiniai ekonominiai ir politiniai rodikliai, valstybinių institucijų tarpusavio santykiai, interesų grupių įtaka valdžios sprendimams. Šiame darbe iš pradžių bus aptariami pagrindiniai autorių darbai per skirtingas politinės ekonomijos dimensijas, pristatomas teorinis pagrindas, atskleidžiant svarbiausius punktus, reikalingus tolimesnio bakalaurnio darbo analizei. Vėliau teorinis modelis bus pritaikytas, konkrečiai nagrinėjant tiek Vengrijos, tiek Lenkijos atvejus. Aptarus pagrindines valstybių apsisprendimą nulėmusias priežastis, išvadose pateikiamas atsakymas į pagrindinį šio bakalaurnio darbo klausimą, kodėl Lenkija ir Vengrija atsisakė įsivesti eurą po krizės, nepaisant to, kad prieš krizę abi Vidurio Rytų Europos šalys aktyviai siekė įsivesti eurą.

Turinys

Įvadas.....	4
1. Literatūros Apžvalga.....	6
2. Teorinė dalis.....	10
3. Vengrija.....	10
3.1 Ekonominė situacija.....	10
3.2 Politinė situacija.....	11
3.3 Visuomenės reakcija dėl euro.....	16
3.4 Vengrijos nacionalinis bankas.....	18
4. Lenkija.....	19
4.1 Ekonominė situacija.....	20
4.2 Politinė situacija.....	21
4.3 Visuomenės reakcija dėl euro.....	24
4.4 Lenkijos nacionalinis bankas.....	27
5. Euro raida Baltijos valstybėse, Lenkijoje ir Vengrijoje.....	29
Išvados.....	30
Literatūros sąrašas.....	33
SUMMARY.....	35

Ivadas

2008 euro zonos finansų krizė, prasidėjusi vakarų periferinėse valstybėse, smarkiai paveikė Europos Sąjungos ekonomiką. Graikijoje prasidėjusi ekonominė suirutė, nugramzdino Europos Sąjungos valstybes į daugiau nei dešimtmetį trukusią struktūrinės ekonomikos stagnaciją. Savaimė suprantama, ši krizė daugumoje Europos ekonomikose pasireiškė ilgalaikių ir nekontroliuojamų šokų makroekonominiuose parametruose pavidalu – recesiją valstybių ūkiuose, realiojo BVP smukimas, nedarbo staigus išaugimas, valstybių biudžeto deficito didėjimas ir adekvačiai auganti skola¹. Ši priežastis daugelį Europos Sąjungos valstybių lyderius paskatino ne tik ieškoti veiksmų, kaip sustabdyti blogėjančią makroekonominę situaciją, bet ir peržiūrėti savo įsipareigojimus euro įvedimo atžvilgiu, ypač tose šalyse, kuriuos tuo metu nebuvo įsivedusios ES oficialios valiutos.

Prieš pradėdant nagrinėti, kodėl kai kurios valstybės atidėjo euro įvedimą neribotam laikotarpiui, svarbu pabrėžti, kad įstojimas į euro zoną (bendros valiutos klubą) nebuvo savaimė suprantamas procesas. Visos į ES įstojusios valstybės turėjo atitikti tam tikrus reikalavimus, šie reikalavimai formaliai yra nustatyti Maastrichto sutartyje. Pagal 1993 metais pasirašytą Maastrichto sutartį, visos valstybės įsipareigojo įsivesti eurą, kai tik atitiks visus Maastrichto sutartyje keliamus pagrindinius konvergencijos kriterijus. Kadangi sutartyje nėra nurodyti reikalavimai, kada valstybės privalo įstoti į euro zoną, šalys kandidatės pačios atsižvelgia į ekonominę ir politinę situaciją tiek pačios valstybės viduje, tiek Europos Sąjungoje. 2008 m. kilusi euro zonos krizė, prasidėjusi Graikijoje, o vėliau peraugusi į didesnę ekonominę situaciją, pakeitė valstybių, ypač Vidurio Rytų požiūrį į euro įvedimą. Todėl kyla klausimas, kokios išorinės ir vidinės priežastys paskatino kai kurias valstybes atidėti euro įvedimą.

Tyrimo objektas: Lenkija ir Vengrija. Abi šios valstybės pasirinktos, atsižvelgiant į jų įstojimo datą į ES. Jos kartu su Baltijos šalimis siekė narystės ES ir euro zonoje, bet įstojus į ES jų požiūris į euro įvedimą kardinaliai pasikeitė, lyginant su Baltijos šalimis. Be to, abi valstybės istorine prasme artimos Baltijos šalims.

Prieš kriziniu laikotarpiu šios dvi valstybės, kaip ir Baltijos valstybės, aktyviai siekė įstoti į euro zoną, tačiau dėl krizės metu patirto didelio ekonominio ir politinio šoko atidėjo įstojimą į euro zonos klubą neribotam laikotarpiui. Nepaisant to, kad tiek Baltijos valstybės, tiek Lenkija, tiek Vengrija įstojo į ES tais pačiais metais - jų strategijos kardinaliai skiriasi. Euro įvedimas Baltijos valstybėms net ir krizės metu buvo ne tik galimybė sustiprinti savo nestabilią ekonominę situaciją, bet ir giliau integruotis į

¹ Žymantas Baranauskas, „Airijos ir Graikijos dešimtmetis kapitalizmo įvairovėje : didžiosios recesijos efektas.“ Bakalauro Darbas, Vilniaus Universitetas, Tarptautinių Santykių ir Politikos mokslų institutas, 2016

vakarų taip atskiriant savo identitetą nuo Rusijos. Visai kitokią situaciją galima matyti, pažvelgus į Vengrijos ir Lenkijos elgesį krizės metu. Iš pradžių abi šalys buvo gana optimistiškai nusiteikusios euro atžvilgiu. Krizei išibėgėjus, abiejų valstybių politikai pakeitė kryptį. Politikos elitas atidėjo galimybę įsivesti eurą neribotam laikotarpiui.

Vengrijos ir Lenkijos požiūris į euro įvedimo klausimą bus apžvelgiamas per internetinių portalų ir laikraščių straipsnius, politikų pasisakymais žiniasklaidoje bei akademinę literatūrą.

Šio bakalaurnio darbo tikslas: suprasti, kodėl Lenkija ir Vengrija atidėjo euro įvedimą, nepaisant to, kad prieš kriziniu laikotarpiu buvo teigiamai nusiteikusios euro atžvilgiu.

Darbo uždaviniai:

1. Apžvelgti akademinę literatūrą, nagrinėjančią 2008 euro zonos krizės poveikį vidiniam valstybių apsisprendimui įstoti ar neįstoti į euro zonos valstybių klubą.
2. Išnagrinėjus egzistuojančią akademinę literatūrą dėl krizės poveikio valstybių apsisprendimui, atskirai išanalizuoti tiek Lenkijos, tiek Vengrijos atvejus, siekiant suprasti vidinius ir išorinius politikos elito motyvus kriziniu laikotarpiu.
3. Išanalizavus atskirus valstybių atvejus, atsižvelgiant į literatūroje iškeltus kriterijus, pateikti išvadas, kodėl Lenkija ir Vengrija pakeitė savo poziciją dėl įstojimo į euro zoną kitaip nei Latvija, Estija ir Lietuva.

Pagrindinė ginamoji tezė: bakalaurniame darbe, atskirai aptarus Lenkijos ir Vengrijos atvejus, bandoma detalai paaiškinti, abiejų ES valstybės sprendimo kaitą dėl įstojimą į euro zoną prieš krizę ir po krizės.

Šis tyrimas daugiausiai yra orientuojamas į prieš krizinį ir po krizinį laikotarpį. Tai yra vienas svarbiausias laikas, siekiant išsiaiškinti vidines ir išorines priežastis. Šis laikotarpis pasirinktas, nes būtent šiuo metu mes galime matyti didelę atskirtį ne tik tarp ekonomiškai stiprių ir silpnų valstybių, bet ir skirtingas politinių valdžių strategijas į įstojimą į euro zoną. Pagrindinis bakalaurnio darbo nepriklausomas kintamasis: euro zonos krizės įtaka valstybių pasirinkimui, priklausomas kintamasis - politinė valdžia Lenkijoje ir Vengrijoje atidėjo įstojimo datą į euro zoną neribotam laikotarpiui, kitaip nei visos trys Baltijos valstybės.

Kalbant apie metodologiją, šis darbas remiasi Lenkijos ir Vengrijos atvejo analize. Be kiekvienos valstybės atvejo analizės, bus pasitelkiamas lyginamasis metodas, atsižvelgiant į visas priežastis, kurios lėmė, kodėl abi valstybės atidėjo įstojimą į euro zoną neribotam laikotarpiui.

Bakalaurnio darbo hipotezės taip pat bus skeliamos į mažesnius vienetus, norint surasti priežastis:

1. Valstybės apsisprendimas įstoti į euro zoną lemia pačios euro zonos patrauklumas

2. Valstybės apsisprendimas įstoti į euro zoną lemia ekonominiai ir politiniai valstybės rodikliai
3. Valstybės apsisprendimas įstoti į euro zoną lemia vidiniai motyvai, t.y. valdantysis elitas, interesų grupės, valstybės vidiniai ekonomikos rodikliai, visuomenės pasitenkinimas esančia situacija.

1. Literatūros Apžvalga

Euro zonos krizės problematika yra viena iš dažniausiai straipsniuose, akademinuose tekstuose, internetiniuose portaluose nagrinėtų temų. Vis dėlto, dauguma akademinų tekstų ar straipsnių paprastai yra orientuoti į euro zonos krizės priežasčių paieškas, jos raidą ir pasekmes Europos ekonomikai, atskirų valstybių analizę, ES valstybių lyginimą. Dėl šios priežasties, euro zonos krizės poveikis narystės joje patrauklumui ne euro zonos šalims savotiškai lieka politinių ir akademinų diskusijų paraštėse. Dažnai taip ir lieka neaišku, kokios tikrosios priežastys paskatino Vidurio Rytų Europos valstybes, o tiksliau Lenkiją ir Vengriją, pakreipti šalies politinį kursą.

Atrodytų, kad atsakymas į pastarąjį klausimą, anot VU TSPMI profesoriaus Ramūno Vilpišausko yra gana paprastas - šalies stojimo į euro zoną laikas priklauso nuo to, kada ji atitinka keliamus reikalavimus, t.y. formalius konvergencijos (dar vadinamus Maastrichto) kriterijus². Tačiau tokiu atveju reikia paaiškinti, kodėl vienu šalių politikos elitas siekia kuo greičiau įgyvendinti priemones, galinčias sukurti palankią ekonominę aplinką minėtų konvergencijos kriterijų laikymuisi, o kitų šalių pernelyg neskuba ir toleruoja vieno ar kito kriterijaus netenkinimą³. Be to, reikėtų paminėti ir politines diskusijas. Kaip teigia ekonomistai Jacek Rostowski, Ignazio Angeloni, Michael Flad ir Francesco Paolo Mongelli, diskusijos politikų tarpe daugiausiai apėmė pagrindiniai Maastrichto konvergencijos kriterijai, t.y. realios ir minimalios konvergencijos santykis, optimalios valiutų erdvės sąlygų laikymosi taisyklės, valstybės finansinės padėties tvarumas, kainų stabilumas, o taip pat valstybės dalyvavimas Europos pinigų sistemos valiutos kurso mechanizme patvarumas⁴. Euro zonos įtakos klausimas vis dar išlieka aktualus ir šiandieniniame gyvenime, nors nei valstybių elitas, nei skirtingų mokslų sričių autoriai, politologai ir analitikai neskiria dėmesio gilesnei problemos analizei. Savo ruožtu, tik nedidelis dalis tyrimų, bandė

² Ramūnas Vilpišauskas, „Lietuvos narystė euro zonoje – pokyčių Lietuvos politikoje ir stojimo laiko pasirinkimo analizė.“ *Politologija*, 76(4), 2014, 200-245.

³ Ten pat, 202

⁴ Jacek Rostowski, „When should the Central Europe join the EMU?“ Center for Social Studies and Economic Research, Warsaw, 2013; Angeloni I., Flad M., Mongelli F. P., „Monetary Integration of the New EU Member States: What Sets the Pace of Euro Adoption?“ *Journal of Common Market Studies*, 45(2), 2007, 367-409.

išeiti iš oficialių politikų diskusijų, nustatytų konvergencijų kriterijų ir pažvelgti į šią problemą iš detalesnės teorinės perspektyvos.

Priešingai, nei ekonomistai Jacek Rostowski, Ignazio Angeloni, Michael Flad ir Francesco Paolo Mongelli, kiti autoriai teigia, kad Maastrichto konvergencijos kriterijai nors ir yra svarbūs, tačiau nepakankami toms šalims, kurios vienu ar kitu momentu siekia įstoti euro zoną ir įsivesti eurą kaip oficialią valiutą. Tuo metu, kaip teigia Gabriela Dragan ilgalaikis euro zonos tvarumas šiuo atveju labiau priklausys ne nuo oficialių konvergencijos kriterijų, bet nuo pagarbos naujoms fiskalinėms taisyklėms, stipresnės ekonominės politikos koordinavimo, o ypač nuo ekonominių elito pastangų sumažinti valstybių skirtumą ES viduje⁵. Gabriele Dragan argumentą toliau plėtoja Finn Ostrup kartu su Wayne Sandholtz ir Andrew Moravcsik bei Ramūnas Vilpišauskas. Finn Ostrup ir kt. panašiai nemano, kad Maastrichto konvergencijos kriterijai ir jos tempai ar ekonominių ciklų su pagrindinėmis prekybos partnerėmis euro zonoje suderinamumas lemia apsisprendimą dėl euro įvedimo, kaip ir ne vien ir ne tiek ekonominiai motyvai lėmė Ekonominės ir pinigų sąjungos sukūrimą ES⁶. Jau anksčiau minėtas Ramūnas Vilpišauskas savo straipsnyje „Lietuvos narystė euro zonoje – pokyčių Lietuvos politikoje ir stojimo laiko pasirinkimo analizė“ pabrėžia, kad atsakymų irgi reikia ieškoti ne konvergencijos analizėje. Anot Vilpišausko, konvergencijos analizė tik pateikia bendrų ekonominių tendencijų ir panašumų bei skirtumų tarp valstybių ekonominės struktūros ir ciklų įvertinimą⁷. Apibendrinus visų keturių autorių mintis, galima sakyti, kad ekonominis požiūris į valstybių motyvus yra vienas iš būdų, siekiant paaiškinti, kodėl vienoms valstybėms, pavyzdžiui Baltijos šalims, dešimtmetį trukusi euro zonos krizė, kuri prasidėjo Europos vakarų periferijose, neturėjo jokios įtakos ir jos vis tiek nusprendė atsisakyti savo nacionalinės valiutos ir įsivesti eurą, o tuo tarpu Lenkija ir Vengrija atidėjo euro įvedimo datą neribotam laikotarpiui. Iš esmės, valstybių pirminės reakcijos ir iš jų keliamos strategijos, suprantama, yra paremtos ne tik ekonominiais, bet ir politiniais, socialiniais ar kultūriniais aspektais. Būtent tai ir patvirtina kitų autorių darbai.

Kai kurie autoriai teigia, kad vidaus politiniai veiksmai turi tokį patį svorį politikų sprendimams kaip ir tarptautiniai veiksniai. Šiaurės Karolinos Universiteto profesorė bei politologė Milada A. Vachudova pabrėžia vidaus ir tarptautinio režimo, politinio elito ideologinėse nuostatuose, skirtingų

⁵ Yoji Koyama, „Prospect of New EU Member States for the Euro Adoption.“ Kn. Yoji Koyama (sud.), *The Eurozone Enlargement: Prospect of New EU Member States for the Euro Adoption*. Japan: Niigata, 2016, 97-114.

⁶ Finn Ostrup, „Economic and Monetary Union.“ Kn. Finn Laursen (sud.), *The Political Economy of European Integration*. Haga: Kluwer tarptautinė teisė, 1995, 145–178; Wayne Sandholtz, „Choosing Union: Monetary Politics and Maastricht“, *International Organization*, 47 (1), 1993, 1–39; Andrew Moravcsik, *The Choice for Europe*. NY: Cornell University Press, 1998.

⁷ Vilpišauskas, 205.

interesų grupių, institucijų plėtros, nacionalinių rinkimų ir vyriausybės kaitos svarbą valstybių apsisprendimui. Ji teigia, kad visų šių veiksmų tarpusavio sąveika gali būti parodoma, nagrinėjant pokomunistinių valstybių elgesį tarptautinėje arenoje, kuri atspindi vidinius politinių ir ekonominių veikėjų interesus⁸. Elen Mastenbroek ir Kaeding taip pat iškelia vidaus režimą kaip vieną iš veiksmų, įtakojančių valstybių apsisprendimą įstoti į euro zoną. Tačiau jie savo tekste, priešingai Miladai Vachudovai, išryškina tik vidinius aspektus, kai tuo tarpu, tarptautiniai aspektai jų darbuose lieka nuošalyje. Anot Ellen Mastenbroek ir Michael Kaeding, sprendimams didelę įtaką daro vidiniai valstybių veikėjai, kurie formuoja elito nuomonę euro klausimu. Šie žaidėjai priklauso nuo oficialių ir neoficialių institucijų, atliekančių atitinkamas funkcijas šalies viduje⁹. Maastrichto universiteto profesorius Assem Dandeshly savo tekste „The Political Impediments to Euro Adoption in Poland“ praktiniu Lenkijos atveju irgi išryškina vidinius aspektus. Jo teigimu, vidiniai faktoriai, tokie kaip veto egzistavimas, viešojo nuomonė, centrinio banko rolė, politinio elito svarbos išaugimas šalyje, vidinis politinių partijų konfliktas, yra svarbiausios priežastys, paskatinusios Lenkiją atidėti euro priėmimo klausimą neribotam laikotarpiui¹⁰.

Dar kiti autoriai, tokie kaip Kenneth Dyson, Britų mokslininkas, daugiausia kalba apie „klasterius“. Jis, vardydamas išorės ir vidaus veiksmus, teigia, kad tarp VRE šalių, skirtingai sprendžiusių įstojimo į EPS klausimus, vyksta tam tikras susigrupavimas arba „klasteris“¹¹. Kenneth Dyson kartu su Kevin Featherstone valstybių (ne)įsivesti euro po kriziniu laikotarpiu argumentavo per trys pagrindines institucines dimensijas: 1) Konstitucijos įtaka pagrindiniams politikos principams ir idėjoms; 2) Nacionalinio banko nepriklausomybės klausimas, institucijų tikslai ir jų funkcijų stiprybės bei silpnybės; 3) Finansų ministro vaidmuo, organizacijos ir operacijos¹².

Kitą idėją iškėlė Thimann. Jis tiki, kad kiekvieną valstybę reikia nagrinėti atskirai, žvelgiant, ar visi ekonominiai rodikliai yra tinkami šaliai įstoti į ES¹³. Europos valstybės neturi vienodų socioekonominių rodiklių, todėl jos neformuoja homogeniškos ekonominės zonos¹⁴. Kiekviena valstybė

⁸ Milada. A. Vachudova, „The European Union: The Causal Behemoth of Transnational Influence on Postcommunist Politic.“ Kn. Mitchell A. Orenstein, Stephen Bloom ir Nicole Lindstrom (sud.), *Transnational Actors in Central and East European Transitions*, Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2008, 19-37.

⁹ Ellen Mastenbroek ir Michael Kaeding, „Europeanization beyond the Goodness of Fit: Domestic Politics in the Forefront.“ *Comparative European Politics*, 4(4), 2006, 331-354.

¹⁰ Assem Dandeshly, „The Political Impediments to Euro Adoption in Poland.“ *Problems of Post-Communism*, 62(5), 2015, 287-298

¹¹ Kenneth Dyson, „Euro-area Entry in East-central Europe: Paradoxical Europeanization and Clustered Convergence.“ *West European Politics* 30(3), 2007, 417–442.

¹² Assem Dandeshly, 290.

¹³ Ten pat, 290.

¹⁴ Ten pat, 290.

yra išskirtinė, turinti savo atskirą politikos kryptį, bendrą vidaus produktą, ekonominius ir finansinius rodiklius, fiskalinę ir teisinę sistemą, skirtingas prekybos sritis, institucijas, politinę ideologiją¹⁵.

Gana įdomią, bet kiek netikėtą idėją iškelia čekų ekonomistas ir buvęs nacionalinio Čekijos banko vicepirmininkas Mojmir Hampl. Jis teigia, kad egzistuoja savotiškas euro zonos paradoksas – valstybės, kurios tvirtai ekonomine ir politine prasme „stovi ant kojų, vis rečiau ir rečiau sieks įsivesti eurą, kai tuo tarpu „nesaugiai stovinčios“ ES valstybės sieks greičiau įstoti į euro zoną. Toks paradoksas, Hampl teigimu, atsiranda, nes turtingoms valstybėms, tokioms kaip Švedija, nereikia „nusipirkti stabilumo ir patikimumo“¹⁶. Mojmir Hampl teorija puikiai paaiškina Švedijos, Danijos ir Jungtinės karalystės (ne)norą įstoti į eurą zoną ir įsivesti eurą, tačiau euro zonos paradoksas niekaip nepaaiškina Lenkijos bei Vengrijos nuomonės kaitos visos krizės laikotarpiu. Reikia nepamiršti ir kito svarbaus faktoriaus, turinčio įtaką politikų sprendimų priėmimui. Besikartojantys rinkimų ciklai, šalies institucijos, opozicija bei viešoji gyventojų nuomonė daro įtaką vyriausybės darbotvarkėms bei jų priimamiems sprendimams¹⁷. Be to, visi išvardyti faktoriai įtakoja vyriausybės derybinę įtaką, siekiant užtikrinti savo gyventojų interesus ES lygiu¹⁸. Visame vakarų pasaulyje demokratiškai išrinktos vyriausybės atstovauja šalies gyventojų interesus. Bijodami prarasti reitingus bei pralaimėti rinkimus, politikai nebus linkę priiminėti nepopuliarių, gana kontraversiškų sprendimų. Todėl, kai derybos pereina iš vietinio lygmens į tarptautinį, sprendimų priėmėjai paprastai palaiko tik tuos susitarimus, kurie „patenkina vidaus spaudimą ir kartu sumažina neigiamus užsienio pokyčių padarinius“¹⁹.

Išnagrinėjus akademinę literatūrą, galima matyti, kad klausimas dėl valstybių pasiryžimo įsivesti eurą vis dar lieka ne iki galo atskleistas. Daugelis įžvalgų ir teorijų į valstybių apsisprendimą (ne)įstoti į euro zoną žvelgia iš plačios teorinės perspektyvos, apibrėžiant bendrus bruožus, teorinius modelius. Tik nedidelė dalis akademinė darbų konkrečiai orientuojasi į valstybių atvejų analizę. Šie akademiniai straipsniai dažniausiai atsiremia į populiariausių valstybių analizes. Kitos valstybės, kurios yra ne ką mažiau svarbios, lieka mažai arba visiškai neišnagrinėtos. Atsiranda niša ne tik pažvelgti į šias valstybes atskirai per teorinę prizmę, bet ir palyginti tarpusavyje ar su kitais valstybių atvejais, siekiant išsiaiškinti panašumus ir skirtumus nagrinėjamu klausimu.

¹⁵ Ten pat, 290.

¹⁶ Mojmir Hampl, „Is the euro zone still attractive target for countries outside the euro? A view from the Czech Republic.“ Pranešimas konferencijoje „Are we on the verge of a new Euro Crisis?“, Kopenhaga, 2018.

¹⁷ Martin Heipertz ir Ammy Verdun, *Ruling Europe: Politics and Theory of the Stability and Growth Pact*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010

¹⁸ Dandeshly, 290.

¹⁹ Ten pat, 290.

2. Teorinė dalis

Moksliniai darbai, analizuojantis valstybių, įstojusių į ES 2004, sprendimų priėmimo principus laiko ir erdvės analizėje dažniausiai atsiremia tik į politinius ir ekonominius rėmus. Žinoma, neužtenka į šalies sprendimų priėmimą žiūrėti tik iš ekonominių ir politinių perspektyvos, norėdami suprasti konkrečius politinius procesus, vykstančius kiekvienoje valstybėje, svarbu analizuoti iš vidaus politikos teorines prielaidas²⁰.

Vidaus politikos teorines prielaidas valstybių apsisprendimui nagrinėjo K. Dyson, E. Mastenbroek ir M. Kaeding bei M. Vachudova, tačiau jų analizė atsiremia į plačią teorinę perspektyvą. Savo bakalauriniame darbe, išanalizavus visas teorijas, aš rėmiausi Ammy Verdun ir Assem Dandashly teoriniais modeliais. Jie, atsižvelgdami į visas teorines perspektyvas, išskiria keturias pagrindines prielaidas, kurios paaiškina naujųjų narių motyvus po kriziniu laikotarpiu: 1) Makroekonominės šalių sąlygos; 2) Vyriausybė, opozicija, rinkimų ciklas bei teisiniai ir konstituciniai suvaržymai; 3) Centrinio banko svarba sprendimų priėmimui; 4) visuomenės nuomonė, medijų kanalai bei interesų grupės²¹. Kitaip tariant, politinis ciklas, visuomenės požiūris, vidaus politinės institucijos bei opozicija įtakoja vyriausybės politinius sprendimus²². Todėl, norint suprasti valstybių motyvus, reikia įdėmiai pažvelgti ne tik į ekonominius, bet ir į vidaus politikos motyvus.

3. Vengrija

3.1 Ekonominė situacija

Nuo pat nepriklausomybės pradžios, Vengrija buvo viena iš Vidurio Rytų valstybių, kuri entuziastingai žvelgė į eurą. Tai savaime kelia klausimą, kodėl valstybė, entuziastingai žvelgusi į eurą kriziniu laikotarpiu taip kardinaliai pakeitė savo pozicija valiutos klausimu. Vengrija, dar prieš įstodama į Europos Sąjungą, aktyviai leido įstatymus, kurie sureguliuotų valstybės ekonominę ir politinę situaciją. Visi įstatymai optimistiškai leido projektuoti, kad šalis galėtų įsivesti eurą 2006 metais, atsižvelgiant į visas ekonomines ir politines valstybės raidos prognozes²³. Vis dėlto, oficialiai 2004 metais į ES įstojusiai valstybei taip ir nepavyko įgyvendinti savo pažado įsivesti eurą, praėjus dvejiems metais nuo

²⁰ Assem Dandashly ir Amy Verdun, „The Domestic Politics of Euro Adoption in the Czech Republic, Hungary and Poland.“ *Comparative European Politics*, 16(3), 2016.

²¹ Ten pat, 5.

²² Dandashly, 291.

²³ Dandashly ir Verdun, 10.

valstybės įstojimo į ES. Valstybė nesugebėjo įgyventi daugelį Maastrichto sutartyje nustatytų kriterijų, nepaisant to, kad skola tuo metu neviršijo nustatyto vidurkio. Kitais rodikliais Vengrija smarkiai viršijo vidurkį. Pavyzdžiui, Europos Komisijos 2005 metų ataskaitoje nurodoma, kad Vengrijos infliacija siekė 6,8 procentų, biudžeto deficitas – 6,2 procentų, o palūkanų norma – 8,1 procentų²⁴. Visi ekonominiai rodikliai smarkiai viršijo nustatytą ribą.

2008 metais Vengrijos ekonominiai rodikliai, palyginus su 2005 metais, ne tik, kad ne pagerėjo bet ir dar labiau pradėjo pablogėti, taip vis labiau atitolindama valstybę nuo euro įvedimo. Vengrijos valstybinė skola nuo 60 procentų padidėjo iki 73 procentų²⁵. Tokį valstybės skolos padidėjimą galima pagrįsti ne tik per krizės poveikio, bet ir istorinio paveldo prizmę. Nemažą dalį savo skolos Vengrija paveldėjo iš komunistinės partijos. Šalies skola kitaip nei Lenkijos pereinamuoju laikotarpiu taip ir nebuvo sumažinta. Vis dėlto, didžiausią įtaką Vengrijos politikų apsisprendimui dėl euro turėjo ne istorinė praeitis, o ekonominiai ir politiniai motyvai. Pačioje krizės pradžioje Vengrija susidūrė ne tik su didžiule valstybės skolos našta, bet ir su sparčiai augančia infliacija. Pamatinė valstybės vertė taip pat viršijo nustatytas normas. 2008 metais šalies pamatinės vertės rodiklis siekė 3,2 procentus, o deficitas – 4 procentus²⁶. Vengrijos ekonominiai rodikliai nebuvo vienintelė problema dėl, kurios valstybė taip ir nesugebėjo įsivesti euro praėjus dvejiems metams nuo įstojimo į ES. Valstybės oficiali valiuta forintas smarkiai nuvertėjo net keliasdešimt procentų, dauguma darbingų amžiaus žmonių prarado savo darbus. Valstybės krizės metu didesnę dalį pinigų turėjo skirti išmokoms ir kitoms socialinėms garantijoms visiems gyventojams, kurie susidūrė su finansiniais sunkumais. Apžvelgus visą ekonominę situaciją, aiškiai galima matyti, kad politikų pažadai taip ir liko pažadais, nes šalis ne tik nesugebėjo sėkmingai suvaldyti smarkiai prastėjančios ekonominės situacijos, augančio bedarbių skaičiaus, bet ir atitikti visus Maastrichto sutartyje keliamus reikalavimus, norint įsivesti eurą, kaip pagrindinę savo valiutą.

3.2 Politinė situacija

Vengrijos politinė situacija krizės metu tapo antruoju veiksniu paskatinusiu valstybę pakeisti savo oficialią poziciją euro klausimu. Tiek vidaus, tiek užsienio politikos analizė yra svarbi, nes būtent valstybės elitas bei interesų grupės dažniausiai nustato pagrindinę valstybės kryptį, atsižvelgiant į skirtingus socialinius, politinius ir ekonominius rodiklius. Kalbant apie Vengrijos politinę situaciją, ją galima skirti į du pagrindinius laikotarpius – prieš krizinį ir po krizinį laikotarpį. Dar prieš įstojant į ES

²⁴ European Commission, „Introduction of the Euro in the New Member States-Wave 2.” Brussels, 2005.

²⁵ Ten pat, 73.

²⁶ European Commission, „EU interim forecasts for 2009-2010: sharp downturn in growth.” Brussels, 2009.

Vengrija kaip ir Lietuva, Lenkija, Latvija 2003 metais surengė referendumą dėl valstybės narystės ES. Pavasarį įvykusiame referendume didžioji dalis Vengrijos piliečių pasisakė už Vengrijos įstojimą į ES - tik nedidelė dalis pasisakė prieš įstojimą. Tokias pačias nuotaikas galima matyti ir kitose valstybėse, kurios į ES įstojo tais pačiais metais. Visuose referendumuose didesnioji dalis rinkimų teisę turinčių piliečių irgi pasisakė už įstojimą į ES. Nors piliečių sprendimas ir yra svarbus, bet ne galutinis. Balsavimo rezultatams turi pritarti politikai. Politinė situacija tuo metu Vengrijai buvo palanki. Visos pagrindinės partijos, tarp jų ir Fidesz, kuri vėliau ir taps pagrindine kliūtimi valstybei įsivesti eurą, tuo metu aktyviai palaikė tiek ES, tiek euro kryptį. Vis dėlto, svarbu paminėti, kad opozicinės partijos prieš valstybei įstojant į ES aktyviai kalbėjo ne apie tai ar valstybei reikalingas euras ar ne, bet kokie įstatymai užtikrintų sklandų savo nacionalinės valiutos atsisakymą bei euro įvedimą²⁷. Tuo pačiu partijos aktyviai diskutavo, ar valstybė bus ekonomiškai ir politiškai pajėgi atitikti gana griežtus Maastrichto sutarties kriterijus. Valstybei, atitikus visus kriterijus, nebeliktų jokių kliūčių įstoti į euro zoną. Su mažais nukrypimais visos didžiausios Vengrijos partijos kryptingai nutarė laikytis svarbiausio šalies prioriteto – įsivesti eurą artimiausiu metu.

Tokią prioritetinę požiūrį į ES, o svarbiausia euro klausimu, galima pažvelgti, per kolektyvinės ir istorinės tapatybės prizmę. Euro įvedimas visoms neseniai nepriklausomybę atgavusios valstybės buvo gana strategiškai svarbus klausimas, siekiant kuo skubiai suartėti su Vakarais. Tokie aktyvūs visų valstybių, tarp jų ir Vengrijos, veiksmai pirmiausiai pažvelgiami per Rusijos įtaką. ES. Rusija, nors ir neturėdama jokios realios politinės galios valstybių vidaus politikoje, aktyviai dalyvavo visuose politiniuose procesuose. Todėl euro įvedimas naujai nepriklausomybę atgavusioms valstybėms buvo vienas pirmųjų žingsnių, siekiant politiškai bei ekonomiškai atsiskirti nuo Rusijos įtakos ir užsitikrinti tvirtą ES sąjungos visapusišką užnugarį bei tvirtą pagrindą ateityje siekti vis didesnių tikslų.

Vis dėlto, euro įvedimas iš strateginio klausimo Vengrijos politikų rankose greitai virto įrankiu pritraukti kuo daugiau žmonių balsuoti rinkimuose. Dar prieš, prasidedant dešimtmetį trukusiai euro zonos krizei, Vengrijos politikai dosniai dalijo savo gyventojams pažadus pakelti pensijas, užtikrinti socialines garantijas, o taip pat geresnį gyvenimą ateityje. Toks lengvabūdiškas Vengrijos politikos elito elgesys atsiliepė ir valstybės įsipareigojimams atitikti esminius Maastrichto sutarties įsipareigojimus, taip užtikrinant stabilumą, patikimą bei ilgalaikę ekonominę sistemą. Didelę dalį iš savo biudžeto žmonių gerovei skirianti valstybė greitai susidūrė su ekonominėmis problemomis. Tuo pat metu valstybė susidūrė ir su politinėmis problemomis. Tuometinė Vengrijos vyriausybė taip ir nesugebėjo tarpusavyje tinkamai

²⁷ Bela Greskovits, „Hungary and Slovakia: Compliance and its Discontent.“ Kn. Kenneth Dyson (sud.), *The Euro at 10: Europeanization, Power and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 274-291.

sukoordinuoti įstatymus, tam kad paruoštų stiprų pagrindą²⁸. Stiprus finansinis pagrindas valstybei leistų kuo greičiau bei sklandžiau įgyvendinti visus Maastrichto sutarties kriterijus, bet valstybei taip ir nepavyko išspręsti visų problemų. Politinių partijų nesugebėjimas tarpusavyje surasti visoms grupėms tinkamo kompromiso, politinės valios nebūvimas, priimant skausmingai nepopuliarius, bet valstybes augimui labai reikšmingus įstatymus, be to, vis labiau prastėjanti valstybės finansinis, viešasis ir privatus sektorius, partijų išlaidavimas, siekiant pritraukti kuo didesnę rinkimų teisę turinčių gyventojų dalį į savo pusę per artėjančius rinkimus, vedė valstybę prie svaraus sprendimo. Dėl visų anksčiau išvardintų priežasčių Vengrijos politikai nusprendė atidėti euro įvedimo datą neribotam laikotarpiui, nors dar pačioje nepriklausomybės pradžioje buvo prognozuojama, kad Vengrija galėtų atsisakyti savo vietinės valiutos ir įsivesti eurą.

2008 metais Amerikoje žlugęs Lehman Brothers bankas sukėlė neregėta grandininę reakcija visame pasaulyje. Pasaulinė krizė tuo metu tapo tikrų išbandymų visoms pasaulio ekonomikos, iškaitant ir Europos kontinentui. Europoje krizė pirmiausiai prasidėjusi Graikijoje greitai peraugo į euro zonos krizę. Graikijoje prasidėjusi krizė greitai atskleidė visas giliai išsisknijusias euro zonos sisteminės problemas. Nelengvas euro zonos dešimtmetis skatino gyventojus ieškoti užnugario populistinių partijų pažaduose. Krizės metu populistinės partijos tapo svarbiomis politinėmis figūromis visoje Europoje, įskaitant Vengriją. Finansų krizei skaudžiai kirtus per svarbiausius sektorius, tuometinė Vengrijos vyriausybė nepajėgė savarankiškai susitvarkyti su giliomis finansinėmis problemomis. Negebėdama viena susitvarkyti su vis gilėjančia valstybės skola, Vengrija atsidūrė prie bankroto slenksčio. Bandydama gelbėti padėti Vengrijos vyriausybė kreipėsi į Tarptautinį Valiutos fondą (IMF), prašydama paskolos gelbėti valstybės ekonomiką²⁹. Už paskolos gavimą, kiekviena valstybė mainais privalėjo priimti visuomenėje gana nepopuliarius sprendimus – kelti pensinį amžių, mažinti socialines išmokas gyventojams, didinti mokesčius, laikytis fiskalinės drausmės, mažinti viešąjį sektorių ir t.t.³⁰. Žinoma, tokie nepopuliarūs sprendimai sukelia aršų gyventojų pasipiktinimą. Kylantis gyventojų nepasitenkinimas ekonomine padėtimi bei neveiksminga politikų kova su krize atvėrė nišą populistinėms idėjoms plisti visuomenės tarpe. Krizės metu V. Orbano vadovaujama Fidesz, pasinaudodama žmonių nepasitenkinimu tuometine valdžia, ėmė žadėti populiarius, tačiau sunkiai įgyvendinamus pažadus, atsižvelgiant į visą tuometinės Europos ekonomikos būseną. Tai paskatino Fidesz populiarumą, 2010 metais partija parlamento rinkimuose surinko daugiau nei pusę visų rinkimų teisę turinčių rinkėjų balsų,

²⁸ Dandashly ir Verdun, 11.

²⁹ Ten pat, 12.

³⁰ Ten pat, 12.

taip užsitikrindama dauguma Vengrijos parlamente³¹. Visos krizės laikotarpiu išrinktasis ministras pirmininkas Viktoras Orbanas, tiek kitų svarbių institucijų vadovai ne kartą leido suprasti, kad Vengrija neįsives euro iki tol, kol valstybė nestovės ant stipraus finansinio pagrindo. 2012 metais duodamas interviu verslo dienraščiui Handelsblatt Vengrijos ministras pirmininkas pasisakė, kodėl Vengrijoje greitu metu taip ir nebus įvestas euras³². Vienu iš aspektu, Viktoras Orbanas įvardijo 2008 metų krizės padarinius ne tik pačiai valstybei, bet ir visai Europai. Tęsdamas savo mintį, Orbanas aiškiai pabrėžė, kad prisijungimas prie euro zonos neturi būti matomas kaip savaime suprantamas elgesys, o strategiškai apgalvotas klausimas³³, kadangi situacija nėra vienalytė, ji dažnai svyruoja priklausomai kokia karšta ekonomika ir politinė situacija Europoje. Tam pačiame interviu Viktoras Orbanas aiškiai pasisakė dėl euro. Pasak jo, Pietų Europa per greitai įsivedė eurą, nes jos nebuvo tam tinkamai pasiruošusios³⁴, todėl Vengrija negali įklimpti į tuos pačius spąstus kaip ir Pietų Europos Valstybės. Tai nėra vienintelis kartas kuomet ministras pirmininkas teigė nematantis pareigos įsivesti euro. Prieš tai kalbėdamas Austrijos laikraščiui ministras pirmininkas paryškino, kad valstybė visiškai nemato galimybės įsivesti euro bent iki 2020 metų.³⁵ Nepasiruošimo temą išryškino ne vien Vengrijos ministras pirmininkas Viktoras Orbanas, bet ir kiti svarbiausius valstybės postus užimantys valdininkai. Vienas tokių Vengrijos Nacionalinio banko vadovas Gyorgy'is Matolcsy duodamas interviu Financial Times leidiniui aiškiai leido suprasti, kad euras šalyje nebus įvestas greitu metu. Gyorgy'is Matolcsy, Viktoras Orbanas bei kiti svarbiausius postus užimantys politikos elitas ne karta teigė, kad Vengrija neturėtų įsivesti euro, tol, kol nebus išspręstos ekonominės problemos³⁶. Tas faktas, kad sutartyje nėra nustatyto termino, iki kada valstybės turi įvesti bendrąją valiutą, leidžia valstybei laisvai laviruoti euro tema, priklausomai nuo ekonominių, politinių ir socialinių aplinkybių tiek pačioje valstybėje, tiek ES. 2008 m. euro zonos krizė tapo svaria paskata valstybei visiškai keisti politikos kryptį dėl euro įvedimo Vengrijoje. Tame interviu Matolcsy teigė, kad ES yra nusistovėjusi tokia dogma, kad euras yra savaime suprantamas žingsnis bet kokiai valstybei, įstojusiai į ES. Visos valstybės vienu ar kitu laikotarpiu įstojusios į ES, privalo kryptingai laikytis Mastrichto sutartyje nustatytus kriterijus, tam kad įsivestų eurą kaip pagrindinę savo

³¹ Ten pat, 12.

³² ELTA, „Vengrijos premjeras apie eurą: tokios klaidos nedarysime.“ Vilnius, 2012

<https://www.delfi.lt/verslas/verslas/vengrijos-premieras-apie-eura-tokios-klaidos-nedarysime.d?id=59734267> [Žiūrėta 2019 05 03]

³³ Ten pat

³⁴ Ten pat

³⁵ 15 min, „Euras? Tokios klaidos mes nedarysime.“ Vilnius, 2012

<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/pasaulis/vengrijos-premieras-euras-tokios-klaidos-mes-nedarysime-57-263465> [Žiūrėta 2019 04 25]

³⁶ Darius Mikutavičius, „Vengrijos Centrinio banko vadovas: euras yra strateginė klaida.“ Vilnius, 2019

<https://www.delfi.lt/verslas/verslas/vengrijos-centrinio-banko-vadovas-euras-yra-strategine-klaida.d?id=82687277> [Žiūrėta 2019 04 25]

valiutą. Tęsdamas savo mintį Vengrijos centrinio banko vadovas teigė, kad bendroji Europos situacija tuo metu, kuomet šalis rengėsi įstoti į ES buvo visiškai kitokia nei krizės laikotarpiu. Jo teigimu bet kuriai į ES įstojusiai valstybei turi būti leista laisvai palikti euro zoną, o eurą pasilikusios valstybės turėtų sukurti „tvaresnę pasaulinę valiutą“³⁷. Tame pačiame interviu Gyorgy'is Matolcsy paragino visą Europą peržiūrėti 1992-aisiais metais pasirašytą Maastrichto sutartį³⁸, kurioje nustatyti visi pagrindiniai kriterijai visoms Europos šalims, siekiančioms įsivesti eurą.

Euro zonos pagrindinė valiuta susidūrė su sisteminėmis problemomis. Tiesa, šios problemos neatsirado krizės laikotarpyje. Prie euro zonos stagnacijos buvo žengta ne vienerius metus. Neatsakingas Graikijos politikų elgesys prieš kriziniu laikotarpiu, betarpiškai skolinantis palankiomis palūkanų normomis, ne tik sukėlė grandininę reakciją visoje Europoje, bet ir iškėlė klausimą dėl euro zonos stagnacijos. Valstybės ėmė vis dažniau kelti vis svaresnius argumentus prieš įstojimą į euro zoną. Be euro stagnacijos, kaip vieną iš pagrindinių priežasčių politikos elitas įvardija – savo suvereniteto praradimą. Suprantama, valstybės, atsisakydamos savo vietinės valiutos ir priimdamos bendrą Europos valiutą, iš dalies atsisako savo suvereniteto - veikti laisvai bet kurioje krizinėje situacijoje. Neretai valstybės, turinčios suverenitetą, krizės metu priima politinį sprendimą sumažinti nacionalinės valiutos vertę³⁹. Nors devalvacija turi nemažai neigiamų aspektų, pavyzdžiui, pernakt nuvertėja gyventojų santaupos bankuose, tačiau tai leidžia bent trumpam išspręsti didelės infliacijos, pernelyg aukštų atlyginimų ir ypač mažo konkurencingumo problemas⁴⁰. Devalvavus valiutą šalies prekių eksportas tampa pigesnis, o tai skatina „užkurti“ ekonomikos variklį ir išsikapanoti iš krizės⁴¹. Deja euro zona neturi išvystyto mechanizmo, padedančio šaliai bent trumpuoju laikotarpiu sėkmingai įveikti krizės padarinius, nes, atsisakydamos savo valiutos, valstybės dalį savo kompetencijų perduoda Europos centriniui bankui. Dėl dalinių kompetencijų perdavimo Europos centriniui bankui atskiros valstybės negali laisvai vykdyti savo politikos – jų laisvė yra apribojama. Todėl valstybėms nelieka kito pasitrinkimo, kaip tik mažinti biudžeto išlaidas nacionaliniu mastu ir tokiu būdu mėginti didinti konkurencingumą⁴². Devalvacijos mechanizmo nebuvimas euro zonoje iš dalies gali paaiškinti, kodėl kai kurių Europos valstybių atidėjo euro įvedimą neribotam laikotarpiui, nors iš pradžių jos entuziastingai pasitiko vieningos valiutos idėją. Valstybės siekė laisvai priimti svarbius sprendimus krizės metu,

³⁷ Ten pat

³⁸ Ten pat

³⁹ Linas Kojala, *Europa? Pokalbiai su prezidentais, ministrais, patarėjais ir taksistais apie mūsų ateitį*. Vilnius: Tyto alba, 2019.

⁴⁰ Ten pat, 252.

⁴¹ Ten pat, 252.

⁴² Ten pat, 252.

nepriklausomai nuo Europos Centrinio banko vykdomos politikos. Žinoma, nei Vengrija, nei kitos Rytų Europos valstybės, kurios atidėjo euro įvedimą neribotam laikotarpiui, aiškiai neįvardino nepriklausomybės aspekto, pavyzdžiui Vengrijoje politikos elitas duodami interviu tik netiesiogiai užsimena apie valstybių nepriklausomybę nuo Centrinio banko ir kitų ES institucijų. Vengrijos ir ES nesutarimai pagrįsti ne tik dėl išskiriančių nuomonių tarp abiejų politinių pusių, bet ir valstybės nenoro atiduoti dalies savo finansinės nepriklausomybės Europos centriniui bankui.

3.3 Visuomenės reakcija dėl euro

Žmonių nuomonė visada yra sviri, siekiant suprasti valstybių krypties kaitą vienu ar kitu klausimu. Nesvarbu, ar mes kalbėtume apie euro įvedimo, ar kitais specifiniais klausimais, kurie taip pat yra svarbūs tiek visai valstybei, tiek konkrečiai bendruomenei, tiek kiekvienam žmogui atskirais. Politikai labai dažnai atsižvelgia į vyraujančią nuotaiką žmonių tarpe, nes tuo metu vyraujanti žmonių nuotaika formuoja valstybės oficialią poziciją. Žinoma, visiškai atmesti ekonominių ir politinių šalies rodiklių ir atsiremti tik į žmonių nuomonę negalima, kadangi žmonės ne visada racionaliai pasveria argumentus už ir prieš. Jie dažniausiai atsiremia į savo tuometinę nuotaiką, finansinę padėtį, artimųjų nuostatais vienu ar kitu klausimu ar net politikų pasisakymais, bet nekreipti dėmesio į žmonių nuotaikas ir pasisakymus politikai taip pat negali, nes rinkimuose politikus renka ne kas kiti, o tie patys rinkėjai. Todėl politikai, siekdami surinkti kuo daugiau gyventojų balsų, dosniai dalina populiarius, bet sunkiai įgyvendinamus pažadus. Taip savotiškai atsiranda grandinė tarp žmonių nuomonės vienu ar kitu valstybei svarbiausiu klausimu, pavyzdžiui įstojimas į ES ir euro zoną, politinio stabilumo valstybėje bei ekonominių rodiklių. Neatsižvelgus į vieną iš trijų rodiklių šalis gali klimpsti į vis gilesnę nežinią ir suirutę negu krizės laikotarpiu.

Žiūrint jau konkrečiai į Vengrijos atvejį, galima matyti gana nemažą žmonių nepasitenkinimą pagrindine ES valiuta – euru. Dar prieš krizę atliktas tyrimas parodė, kad mažiau negu puse visų Vengrijos gyventojų, o tiksliau tik 49 procentai, buvo optimistiškai nusiteikę euro atžvilgiu⁴³. Jie tikėjo, kad tokia stipri valiuta kaip euras neišvengiamai pakeis silpną forintą, nacionalinę Vengrijos valiutą. Po metų atliktas pakartotinis tyrimas parodė gana panašią situaciją, bet krizės metai padalino žmones į dvi priešingas stovyklas. 47 procentų gyventojų pasisakė už forinto pakeitimą į eurą, 43 procentai nepasitikėjo euru⁴⁴. Tiesa, visuomenė į eurą dažniausiai žiūri kaip į ekonomiškai stabilią ir naudingą valiutą visiškai atsiedami ją nuo valstybinio identiteto aspekto.

⁴³ Dandashly ir Verdun, 13.

⁴⁴ Ten pat, 13-14.

Bendrą požiūrį atspinti ne tik žmonių pasisakymai žinių laidoms, bet ir skaičiai. Krizės pradžioje atliktas tyrimas parodė, kad 88 procentai Vengrijos gyventojų eurą siejo su ekonominiais rodikliais, kurie glaudžiai siejasi su kiekvieno gyventojų kasdieniu gyvenimu – alga, socialinėmis garantijomis, pavyzdžiui didesnės pensijos, pašalpos ar kompensacijos netekus darbo⁴⁵. Statišką gyventojų požiūrį į euro įvedimą šalyje ne maža dalimi lemia informacijos stoka medių kanaluose. Vengrijoje tik 37 procentai visų gyventojų teigė visiškai žinantys, kokią naudą teikia ES pagrindinė valiuta⁴⁶. Didžioji dalis žmonių (62 procentai), atsakydami į jiems pateiktus klausimus, teigė neturintis pilnos informacijos⁴⁷. Politikai mažai skiria dėmesio informacijos skleidimui, nesugebėjo išsamiai ir nekomplikuotai paaiškinti euro naudą gyventojams. Todėl žmonės retai gauna pilną informaciją, kodėl euras yra svarbus valstybei, kaip jis įtakos visuomenės gyvenimą ilguoju laikotarpiu, kokios matoma ir nematoma euro vaidmens nauda bei pavojai, kaip euras įtakos tiek visos valstybės poziciją sprendžiant svarbiausius politinius, ekonominius, socialinius klausimus su ES partnerėmis, tiek kiekvieno valstybės gyventojų padėti. Trūkstamą informaciją žmonėms užpildo televizijos kanalai (net 83 procentai Vengrijos gyventojų teigė laikantys mediją vienu pagrindiniu informacijos kanalu⁴⁸), kurie transliuoja informaciją, atspindinčią tam tikro politinio elito nuotaikas ir mintis, keliančia dar didesnę pasipriešinimą, neviltį visuomenės tarpe, chaosą. Žmonės į visus įvykius valstybėje ar pasaulyje pradeda žvelgti per supaprastintą prizmę, ieškodami atsakymų į jiems rūpimus klausimus. Tai sukelia daug problemų, kadangi bent kokios negatyviai informacijai ir įvykiui palietus kiekvieno žmogaus gyvenimą, jie linkę kaltinti vieną aspektą. Jie visiškai užmirštą, kad kiekvieną problemą nesudaro tik vienas aspektas. Kiekviena problema yra kompleksinė bei nevienalytė ir ji dažnai reikalauja kompleksinio sprendimo būdo.

2008 metais euro zonos krizės įtaka buvo pastebėta ne tik politinėje, ekonominėje suirutėje, bet ir žmonių nuomonės kaitoje. Jeigu prieš kriziniu laikotarpiu didesnę dalis Vengrijos gyventojų buvo teigiamai nusiteikę euro atžvilgiu. 2008 metais svarstyklės nusviro visiškai kita linkme. Vis daugiau žmonių pradėjo labiau pastebėti neigiamą euro pusę. 2004 metais 54 procentai žmonių teigiamai žiūrėjo į euro įvedimą šalyje, lygiai po keturių metų teigiamai žiūrinčių žmonių skaičius sudarė tik 44 procentus⁴⁹. Skirtumas aiškiai matomas. Tais pačiais metais neigiamai žiūrinčių skaičius sudarė 32 procentai, o krizės metais skaičius atitinkamai padidėjo iki 43 procentų⁵⁰. Atsiranda nestabilumo

⁴⁵ Ten pat, 14.

⁴⁶ Ten pat, 14.

⁴⁷ Ten pat, 14.

⁴⁸ European Commission, „Introduction of the Euro in the New Member States: States-Wave 2.” Brussel: European Commission, 2008.

⁴⁹ Dandashly ir Verdun, 14.

⁵⁰ Ten pat, 14.

jausmas, kuomet kiekvienas politikų priimtas įstatymai turi būti racionaliai pasvertas, nes bet koks pasisakymas ar sprendimas gali pakreipti žmonių nuomonę bet kuria linkme.

3.4 Vengrijos nacionalinis bankas

Krizės metu taip pat svarbu apžvelgti ir nacionalinių bankų požiūrį ir įtaką politikams dėl euro (ne)įvedimo valstybėje. 1924 metais Vengrijos parlamentas priėmė įstatyminį aktą, kuris davė pradžią nacionalinio banko steigimui valstybėje⁵¹. Nuo pat jo įsteigimo pradžios Vengrijos bankas apibrėžiamas kaip nuo vietinės valdžios nepriklausomas institucinis organas, turintis veikimo laisvę. Vienas pagrindinių nacionalinio banko tikslų – užtikrinti kainų, nacionalinės valiutos ir finansų sistemos stabilumą valstybėje, atlikti pinigų emisija bei prižiūrėti bankų sektorių⁵². Be pagrindinių funkcijų ir tikslų svarbu apžvelgti nacionalinio banko ir valdžios santykių kaitą, norint suprasti, kokią įtaką valdžia turėjo nacionaliniam bankui dėl euro. Tai, kad Vengrijos nacionalinis bankas yra nepriklausomas nuo bet kokios valdžios įtakos automatiškai neužtikrina, kad politikai nebandys įtakoti banko valdybos narius, keičiant įstatymus parlamente, reglamentuojančius jo konkrečias funkcijas, atsižvelgiant į politinę ir ekonominę situaciją tiek valstybės viduje, tiek ES.

2001-2007 metais kilo įtampa santykiuose tarp vyriausybės ir banko prezidento Zsigmond Jarai. Ministro pirmininko vyriausybė bei nacionalinio banko prezidentas skirtingai žvelgė į valstybės galimybes įstoti į euro zoną. Nacionalinio banko prezidentas ne kartą kritiškai žvelgė į vyriausybės norą padidinti darbo užmokestį, neatsižvelgiant į jo įtaką didėjančiai infliacijai⁵³. Nacionalinis Vengrijos bankas siekė priimti infliaciją įtakojantį įstatymą, žinoma, šis įstatymas iš karto buvo sukritikuotas tuometinės politinės valdžios. Jie kritikavo banką dėl per griežtos politikos, tačiau Zsigmond Jarai, turėdamas Fidesz ir Mpsz politinį užnugarį, aiškiai leido suprasti, kad monetarinė politika nebus sušvelninta, jei nebus priimta „fiskalinio griežtinimo“ politika⁵⁴. Skirtingų požiūrių susikirtimas kėlė įtampą ir konfliktines situacijas tarp dviejų institucijų. Vis dėlto, vyriausybė pralaimėjo šią kovą. Vengrijos parlamentas priėmė Vengrijos banko griežtinimo įstatyminius aktus⁵⁵.

Visgi, į kritiką Vengrijos nacionalinio banko pasiūlytam, o vėliau parlamento priimtam įstatymui reikia žvelgti ne vien tik iš valdžios pusės, bet ir iš kitų ne ką svarbesnių veikėjų pusės. Naują įstatyminį aktą kritikavo tiek pati vyriausybė, tiek verslo įmonės, užsiimančios eksportu. Didžiulis

⁵¹ Ten pat, 14.

⁵² Ten pat, 12.

⁵³ Ten pat, 17.

⁵⁴ Ten pat, 13.

⁵⁵ Ten pat, 13.

nepasitenkinimas vykdoma nacionalinio banko politika bei jo prezidentu pasiekė aukščiausią įtampą tašką likus ketveriems metams iki euro zonos krizės. Reikia suprasti, kas paskatino tokį nepasitenkinimą verslo tarpe, kadangi politikų motyvai bei nepasitenkinimas buvo aiškiai matomi. Tais pačiais metais nacionalinio banko vykdoma skirtinga politika turėjo ne mažą įtaką valiutos kursui bei jos svyravimams⁵⁶. Verslininkams, gaminantiems prekes užsienio rinkai, tokie valiutų kursų svyravimai daro ne mažą įtaką. Kylantis nepasitenkinimas iš abiejų pusių privertė Vengrijos politikus ieškoti alternatyvių įstatyminių projektų. Vengrijos vyriausybė parlamentui pateikė įstatymą. Naujasis projektas siūlė pakeisti Pinigų tarybos taisykles, o taip pat sudėtį, suteikiant didesnę įtaką pačiai vyriausybei⁵⁷. Taip būtų perbraižytas galios balanso žemėlapis tarp dviejų institucijų. Į galios kaitą galima žiūrėti ir iš visiškai paprastos bei gana aiškios perspektyvos. Vyriausybė naujuoju įstatymu siekė sumažinti nacionalinio banko nepriklausomybę. Tai reiškia, kad nacionalinis bankas praranda išskirtines teises prižiūrėti finansines institucijas, jų veiklą bei keisti jų narių sudėtį. Susirūpinimo poziciją išreiškė Europos centrinis bankas, argumentuodamas, kad senojo įstatymo pakeitimas naujuoju paveiks Vengrijos banko nepriklausomybę⁵⁸.

Visa konfliktinė situacija pagaliau pasibaigė rinkimus laimėjus MSZP partijai, kuri parlamento rinkimuose užsitikrino didžiąją daugumą. Po partijos pergalės parlamento rinkimuose, Jarai neteko prezidento posto. Vietoj Zsigmond Jarai į Vengrijos nacionalinio banko prezidento postą buvo paskirtas ekonomisto išsilavinimą turintį Simor Andras⁵⁹. Jam, tapus prezidentu, vyriausybės santykiai su Vengrijos nacionaliniu banku ėmė keistis į gerą pusę. Buvo sugražintas galios balansas tarp dviejų institucijų. Bendradarbiaujant dviem institucijoms buvo pasiektas bendras susitarimas nuleisti forintą finansų rinkose euro atžvilgiu⁶⁰. Toks žingsnis svariai leido prisidėti prie infliacijos mažinimo valstybėje ir leido Vengrijai šiek tiek priartėti prie Mastrichto sutarties įgyvendinimo, kas leistų įstoti į euro zonos narių klubą dar krizės metu. Tačiau reikia nepamiršti, kad krizės metu ne vienas politikas aiškiai pasisakė, kad euro įvedimas Vengrijoje nėra prioritetas, nepaisant valstybės pasiekimų, mažinant infliaciją, palūkanų normą, o taip pat valstybės deficitą. Vengrijai pavyko ne tik sureguliuoti ekonominius rodiklius, bet ir atiduoti didžiulę skolą ES ir Tarptautiniam valiutos fondui.

4. Lenkija

⁵⁶ Ten pat, 13.

⁵⁷ Ten pat, 13.

⁵⁸ Ten pat, 13.

⁵⁹ Ten pat, 13.

⁶⁰ Ten pat, 13.

4.1 Ekonominė situacija

Lenkija – dar viena Vidurio Rytų valstybė pasirinkusi neįsivesti euro, pasibaigus dešimtmetį trukusiai euro zonos krizei. Lenkijos kelias į ES prasidėjo 2004 metais, kuomet Lenkija kartu su Vengrija, Latvija, Estija, Lietuva, Slovėnija Čekija bei dar trejomis valstybėmis oficialiai tapo ES narėmis. Lenkija kaip ir visos naujai į ES įstojusios valstybės nesugebėjo iš karto įvykdyti visų Maastrichto sutarties kriterijų. Tačiau Lenkijos ir Vengrijos tolimesnį žingsniai dėl euro įvedimo išsiskiria. Kol Vengrija vis dar ieškojo būdų kaip įsivesti eurą, Lenkija po nesėkmingo bandymo net nebuvo parengusi politinės darbotvarkės euro klausimu, nors Lenkija ir turėjo tam visus resursus sėkmingai įsivesti eurą ateityje – turėdama vieną didesnių ekonomikų ir gyventojų skaičių valstybėje, 5,3 procentai bendro vidaus produkto, o valstybinę skolą tuo laiku siekė 6,3 procento⁶¹. Lenkijos ekonominiai rodikliai net ir prieš krizinį laikotarpį neatitiko Maastrichto kriterijų. Lenkijos ekonominiai rodikliai, prasidėjus krizei, pradėjo lėtėti. Vis blogėjanti ekonominė situacija šalyje, auganti valstybinė skola bei deficitas skatino vyriausybę imtis institucinių reformų. Todėl, kaip teigė tuometinis Lenkijos finansų ministras valstybė turėjo nemažai nuveikti, kad pasiektų savo nustatytus pagrindinius tikslus – sudaryti sąlygas greitam ir tvariam augimui, kartu užtikrinant optimalų viešųjų finansų konsolidavimo tempą, užtikrinti subalansuotą valstybės biudžetą, reformuoti socialinę gerovės ir pensijų sistemą, padidinant pensijinį amžių dėl demografinės kaitos reformuoti valstybinius įstatymus bei eliminuoti barjerus verslui, siekiant sukurti tinkamą aplinką investicijoms pritraukti, o taip pat registravimo procedūrų supaprastinimas, pritraukiant naujų bei perspektyvių verslų⁶². Vis dėlto, bene vienas svarbiausių Lenkijos tikslų išliko sėkmingas įstojimas į euro zonos narių klubą. Visi šie tikslai ir priemonės tik dar kartą įrodo, kad Lenkijos vyriausybė turėjo dar nemažai nuveiktų darbų, tam kad paruoštų ekonomiškai tvirtą pagrindą įsivesti eurą dar prieš krizę.

Visos krizės metu Donaldas Tuskas, Lenkijos ministras pirmininkas bei Europos Vadovų Tarybos pirmininkas, ne kartą pabrėžė valstybės galimybę įstoti į euro zoną 2012 metais⁶³. Buvo tikimasi, kad iki termino valstybei pavyks sureguliuoti visus ekonominius rodiklius. Vienas pagrindinių buvusios vyriausybės tikslų – suvaldyti valstybės deficitą iki 1 procento nuo bendrojo vidaus produkto⁶⁴. Ekonominiai valstybės skaičiai krizės metu nuolat svyravo. 2008 metais valstybės deficitas siekė 3,9

⁶¹ Ten pat, 14.

⁶² Dandashly, 289-290.

⁶³ Dandashly and Verdun, 14.

⁶⁴ The Economist, „Poland Aims Low’ , Economist Intelligence Unit Briefing June 17th.“ Londonas, 2008.
<<https://www.economist.com/news/2008/06/17/poland-aims-low>> [Žiūrėta 2019 05 10]

procentus, praėjus metams valstybės deficitas ūgtelėjo iki 6,6 procentų⁶⁵. Vidutinė infliacija krizės metu siekė 4,2 procentus, tačiau ekonominės prognozės akcentavo, kad po vienerių metų vidutinė Lenkijos infliacija kris iki 2,6 procentų⁶⁶. Svarbu nepamiršti ir valstybės skolos. Iki krizės Lenkijos skola siekė 43,6 procentus, krizės laikotarpiu skola išaugo iki 47,1 procentų⁶⁷. Tačiau ateities prognozės dėl Lenkijos skolos buvo negailestingos. Buvo tikimasi, kad po metų valstybės skola smarkiai ūgtelės. Palyginus su praeitais metais Lenkijos skola šoktelėjo netgi iki 53,6 procentų⁶⁸.

Visgi, Lenkijos vyriausybė, nepaisant blogėjančių ekonominių rodiklių krizės metu, siekė įstoti į ERM2 per kuo trumpiausią laiko tarpą. Vyriausybė tikėjo, kad valstybei pavyks tai padaryti praėjus metais nuo euro zonos krizės, bet Lenkija atidėjo įstojimo datą dėl didelės krizės įtakos šalies ekonomikai, nekalbant apie neramumus dėl nacionalinės valiutos zloto kritimo pasaulio finansų rinkose. Tolimesnės ekonominės prognozės Lenkijai kaip ir Vengrijai negarantavo greito atsigavimo trumpuoju laikotarpiu.

4.2 Politinė situacija

Jau nepriklausomybės metais Lenkijai, pereinant nuo vienos politinės sistemos prie kitos, matomas nepasitenkinimas ES vykdoma politika, ypač siejant su euro klausimu. Partijos, kurios buvo asocijuojamos su Balcerowicz planu prarado nemažą dalį balsavimo teisę turinčių gyventojų paramą⁶⁹. Jiems praradus didžiąją rinkėjų dalį, ateinančius rinkimus laimėjo naujos politinės jėgos, susiformavusios iš buvusios komunistinės partijos⁷⁰. Jų laimėjimas, dar prieš valstybei įstojant į ES, ne tik pradėjo formuoti tolimesnę valstybės politikos krypties viziją, nestabilumo jausmą, bet ir sulėtino progresyvią politines ir ekonomines reformas vidaus arenoje. Politinis nestabilumas, o taip pat padalijimas tęsėsi net ir po Lenkijos įstojimo į ES metais. Į 1993-2004 metų galima žvelgti, kaip į konfliktų pradžią tarp partijų.

Kalbant konkrečiai apie euro įvedimo strategiją, į valdžią atėjusi kairiosios pakraipos politinė SLD-UP-PSL koalicija suformavo ganą efektyvų strateginį planą⁷¹. Žinoma, ambicingas politinis planas realybėje taip ir nebuvo įgyvendintas. Pirmasis politinis planas įsivesti eurą balsavimo metu nesulaikė palaikymo nei iš darbuotojus palaikančių partijų, nei iš verslo organizacijų. Kaip teigė Radoslaw Zubek,

⁶⁵ Ten pat

⁶⁶ Dandashly ir Verdun, 14.

⁶⁷ European Commission, „EU interim forecasts for 2009-2010: sharp downturn in growth.“ Brussel: European Commission, 2009

⁶⁸ Dandashly ir Verdun, 14.

⁶⁹ Dandashly, 291.

⁷⁰ Ten pat, 291.

⁷¹ Radoslaw Zubek, „Poland: From Pacesetter to Semi-Permanent Outsider“. Kn. Kenneth Dyson (sud.), *The Euro at 10: Europeanization, Power and Convergence*. Oxford: Oxford University Press, 292-306

iš dalies dėlto, kad planas buvo įgyvendinamas, esant prastai ekonominės situacijos⁷². Pasikeitus valdžiai Lenkijoje, pasikeitė ir pati valstybės kryptis. Rinkimus laimėjusi Jaroslavo Kaczynskio valdoma Tvarkos ir teisingumo partija, pagarsėjusi daugybė prieštaringai vertinamais tiek pačioje Lenkijoje, tiek Europos Sąjungoje sprendimais. Kitaip nei prieš tai buvusi kairiųjų valdžią, Tvarkos ir teisingumo partija nerodė didelio entuziazmo įsivesti euro tam tikroje perspektyvoje. Jaroslawas Kaczynskis įtartinau žvelgė į greitą euro įvedimą bei jo naudą Lenkijai tolimesnėje perspektyvoje. Vis dėlto, reikia pabrėžti, kad ministras pirmininkas tuo metu nebuvo nusistatęs prieš euro įvedimą šalyje. Duodamas interviu Deutsche Welle Lenkijos ministras pirmininkas argumentavo, kad valstybė turėtų įsivesti bet tik tuo atveju, kuomet jos ekonomika pasivys bendrąjį ES ekonominį išsivystymo lygį⁷³. Tačiau politinės svarstyklės dar kartą pakrypo į priešingą pusę.

2007 metais rinkimus laimėjo Donaldas Tuskas⁷⁴. Į valdžią sugrįžęs Tuskas iš naujo siekė perbrėžti vidaus politinį žemėlapi. Jau po meto nuo rinkimų ministras pirmininkas aiškiai deklaravo Lenkijos siekį įsivesti eurą 2011 metais⁷⁵. Šis pareiškimas buvo padarytas, vyriausybei jau priėmus kitų metų valstybės biudžetą⁷⁶. Naujai priimtas valstybės biudžetas buvo paremtas kardinaliu mokesčių bei valstybės deficito sumažinimu, 12 milijardų zlotų vertės valstybinių kompanijų pardavimu⁷⁷. Lenkijos vyriausybė žengė pirmuosius euro link, priimdama detalų MoF planą Lenkijoje⁷⁸. Šis planas specifiskai buvo sufokusuotas į žingsnius ir datas, kurias valstybė turi atlikti, norėdama tapti pilnaverte euro zonos klubo nare. Tačiau plano priėmimas yra tik mažas viso ilgai trunkančio proceso dalis. Kad valstybė įsivestų eurą reikėjo ne tik plano priėmimo ar atitikti visų Maastrichto sutartyje nustatytų kriterijų, bet ir keisti Lenkijos Konstitucijos straipsnius. Tačiau Lenkijos parlamento nariai nepritarė Konstitucijos keitimui, argumentuodami, kad valstybė negali įsivesti euro anksčiau negu 2012 metais⁷⁹. Tuskas patyrė antrąjį pralaimėjimą savo politinėje karjeroje. Nepaisant to, ministras pirmininkas ir toliau teigė, kad valstybė vis tiek sieks įsivesti eurą 2012 metais⁸⁰. Įdomu, kad Donaldas Tuskas paskelbė apie euro įvedimą 2012 metais, praėjus vienai dienai, kuomet visi ES finansų ministrai reikalavo Lenkijos imtis veiksmų, stabdant sparčiai didėjančią šalies deficitą⁸¹.

⁷² Ten pat, 300.

⁷³ Dandashly, 292.

⁷⁴ Ten pat, 15.

⁷⁵ Dandashly, 292.

⁷⁶ Ten pat, 293

⁷⁷ Ten pat, 292.

⁷⁸ Ten pat, 292.

⁷⁹ Ten pat, 292

⁸⁰ The Economist, *Poland Aims Low*, *Economist Intelligence Unit Briefing June 17th*

⁸¹ Ten pat

Vyriausybė turėjo susidurti ne tik su ekonominiais sunkumais, bet ir su prezidento pasipriešinimu. Lechas Kaczynskis, duodamas interviu, argumentavo, kad Lenkija nesugebėtų įsivesti eurą nustatytą datą⁸². Nors iš pradžių skeptiškai nusiteikęs Lenkijos prezidentas ir nepalaikė euro įvedimo valstybėje, tačiau laikui bėgant situacija pasikeitė. Nemaža dalis Lenkijos gyventojų buvo pasiėmę paskolas užsienio valiuta su nedidelėmis tuo metu palyginus palūkanomis. Reikia paminėti, kad tuo pat metu zloto vertė Lenkijoje ėmė kristi žemyn, o palūkanų normos sparčiai pradėjo augti⁸³. Tiek paskolos užsienio valiuta, tiek nestabilus zlotas vertė prezidentą keisti viešąją nuomonę bei spausti parlamentą parengti detalų euro įvedimo planą valstybėje. Tačiau, bėgant laikui, tapo aišku, kad vyriausybės ambicingas planas įsivesti 2012 metais bus neįgyvendintas. Tam nemažą įtaką padarė artėjantys prezidento ir parlamento rinkimai. Nors po rinkimų ir buvo sudaryta solidi koalicija, tačiau koalicijos partnerių balsų neužtektų įveikti prezidentinio veto. Iš pradžių Lenkijos prezidentas siuntė Tuskui pozityvius signalus dėl euro plano realizacijos Lenkijoje⁸⁴. Į prezidento siunčiamus teigiamus ženklus ministrui pirmininkui galima pažvelgti iš dviejų visiškai skirtingų pusių. Suprantama, pozityvus nusistatymas vienu ar kitu valstybei klausimu iš aukštas pozicijas užimančio asmens yra svarbus, nes leidžia partijai ar konkrečiam asmeniui tikėtis tvirto politinio užnugario, kuri būtų sunku įveikti priimant naujus ar keičiant senus įstatymus. Bet reikia neužmiršti, kad kiekvienas politinis veikėjas turi savų motyvų ir tikslų. Kaczynskis palaikė euro įvedimo šalyje idėją, tik nenorėdamas sulaukti kritikos iš tos visuomenės pusės, kuri palaikė euro įvedimą⁸⁵. Visos šios kliūtys įtakojo valstybės sprendimą atidėti euro įvedimą. Tuskas, po susitikimo su ECB prezidentu Jean-Claude-Trichet, pareiškė, kad valstybė atideda svarbią euro įvedimo datą⁸⁶, siekiant išvengti dar didesnio chaoso valstybės viduje.

Vienas dalykas išlieka visiškai aiškus – Lenkija nepajėgi priimti euro ne tik dėl ne sugebėjimo įvykdyti visus Maastrichto sutarties kriterijų, bet ir dėl politikų nusistatymo vėlesniu laikotarpiu. Parlamento rinkimus laimėjęs J. Kaczynskio vadovaujama partijai situacija dėl euro tapo dar labiau komplikauta nei bet kada anksčiau. Partijos pirmininkas ne kartą aiškiai pabrėžė savo tvirtą poziciją prieš valstybės įstojimą į euro zoną. Kaip teigė pats partijos pirmininkas Jaroslawas Kaczynskis lenkams priartėti prie bendro Vakarų Europos vidurkio reikia ne euro, bet pirmiausiai suteikti visas socialines ir ekonomines garantijas valstybės gyventojams, bei išsaugoti nacionalinę valiutą zlotą, siekiant apsaugoti

⁸² Dandashly, 292.

⁸³ Ten pat, 293.

⁸⁴ Ten pat, 293.

⁸⁵ Ten pat, 293.

⁸⁶ Dandashly ir Verdun, 16.

nuo didesnių ekonominių, o taip pat politinių šokų ateities perspektyvoje⁸⁷. Panašią mintį, kad valstybė pirmiausiai turi koncentruoti į gyventojus, o ne euro įvedimą, ne kartą išsakė ir Vengrijos ministras pirmininkas Viktoras Orbanas. Jo teigimu Vengrija taip pat turėtų visą dėmesį koncentruoti, gerinant gyventojų ekonominį ir socialinį gyvenimą valstybėje, o tik vėliau galvoti apie euro įvedimą, kaip vieną iš didesnių valstybės prioritetų. Nors abi šalys ir turėjo vienodą požiūrį dėl euro, vis dėlto galima matyti labai aiškiai skirtį tarp Vengrijos ir Lenkijos. Vengrijos politikai neakcentavo forinto išsaugojimo politikos, kai tuo tarpu Lenkijos labai aiškiai pabrėžė, kad zlotas turi būti išsaugotas.

Prieštaringi Lenkijos politikų ministro pirmininko pasisakymai ne kartą kėlė audras ir konfliktus tiek pačioje valstybėje, tiek už jos ribų, ypačingai ES institucijų koridoriuose. Kaip ir Vengrijoje, Kaczynskis ne vienintelis šalies politikas išsakęs aiškias nuostatas dėl vėlesnio euro įgyvendinamo plano. Lenkijos gairės dėl euro nepasikeitė, net ir išrinkus naują ministrą pirmininką. Dabartinis Lenkijos ministras pirmininkas Mateusz Morawieckis irgi yra išsakęs savo poziciją dėl euro šalyje. Duodamas interviu nacionaliniam radijui Mateusz Morawieckis kaip ir buvęs ministras pirmininkas Jaroslaw Kaczynskis pabrėžė, kad euro įvedimas ne prioritetas vyriausybei. Jo teigimu, vyriausybės kabinetas bei pats Lenkijos parlamentas didžiausią dėmesį turi koncentruoti ne į euro įvedimo strategiją, o užtikrinant gyventojams socialines garantijas, didinant jų uždirbamas pajamas iki Vakarų Europos vidurkio lygio⁸⁸. Be to, ministras pirmininkas gyrė zlotą, teigdamas, kad Lenkijos nacionalinė valiuta pajėgi pilnavertiškai užtikrinti žmonių gerovę, primindamas, kad Slovakijai ir Lietuvai įsivedus eurą, šiose šalyse pakilo pagrindinių prekių kainos⁸⁹. Žinoma, tokie skambūs politikų pasisakymai dažnai koreliuoja su gyventojų nuotaikomis dėl euro įvedimo valstybėje.

4.3 Visuomenės reakcija dėl euro

Lenkijos, kitaip nei kitos euro zonai priklausančios narės, dar prieš kriziniu laikotarpiu galėjo pasidžiaugti ekonomiškai stipriu bei lanksčiu zloto kursu, kas, savaime suprantama, leido šaliai sėkmingai konkuruoti prekybos sektoriuje kartu su didžiosiomis Europos valstybėmis, tokiomis kaip Vokietija, Skandinavijos šalys bei Prancūzija, didelė vidaus rinka, mažas įsiskolinimas Europos centriniui bankui, prieš finansinės krizės reformos šalyje, „atsargi“ makroekonominė politika bei

⁸⁷ BNS, „J.Kaczynskis pasisakė prieš Lenkijos prisijungimą prie euro zonos.“ Vilnius, 2018.

<<https://www.15min.lt/verslas/naujiena/finansai/j-kaczynskis-pasisake-pries-lenkijos-prisijungima-prie-euro-zonos-662-1071720>> [Žiūrėta 2020 05 03]

⁸⁸ BNS, „Lenkijos premjeras: euro įvedimas nėra vyriausybės prioritetas.“ Vilnius, 2019.

<<https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/lenkijos-premieras-euro-ivedimas-nera-vyriausybes-prioritetas-56-1111728>> [Žiūrėta 2020 05 03]

⁸⁹ Ten pat

„lanksti“ ekonomika, be to privalumai, prisijungus prie ES, kurie leido lenkiškoms prekėms patekti į ES rinką⁹⁰. Stiprus zlotas, o taip pat ekonomiškai geresnė padėti valstybei kėlė pasitenkinimo jausmą. Pasitenkinimo jausmas stipriu zlotu, leido valstybei nesvarstyti euro įvedimo klausimo ilguoju laikotarpiu. Vis dėlto, Euro barometro atliktas tyrimas parodė, kad naują valiutą palaikančių žmonių skaičius nuo valstybės įstojimo į ES nesudarė didžiąją daugumą, kaip būtų galima manyti iš pradžių. Didžioji dauguma žmonių, o tiksliau 46 procentai visos populiacijos, buvo nepatenkinti tikimybe, kad euras galėtų pakeisti zlotą.⁹¹ Tačiau krizei įsibėgėjant Lenkijoje atsirado grupė žmonių, pradėjusi spausti Lenkijos vyriausybę įsivesti eurą greitai metu, ypačingai ta dalis kurie buvo pasiėmę paskolą užsienio valiuta. Tie žmonės bijojo dėl staigaus zloto nuvertėjimo krizės metu. Suprantama, tokių žmonių skaičius sudarė mažumą, kadangi didžioji dalis Lenkijos gyventojų, net ir krizės metu pasisakė prieš euro įvedimą valstybėje dėl dvejų svarbiausių priežasčių:

- 1) Silpnas zlotas leido Lenkijai išvengti gilios recesijos
- 2) 2008 metų Euro zonos krizė smarkiai smogė valstybėms kurios buvo jau įsivedusios eurą.

Tai tapo savotišku indikatoriumi, kad euras neužtikrins ekonominio ir socialinio stabilumo. Tuo pačiu, reikia nepamiršti, kad Lenkija niekaip negalėtų įsivesti euro, jeigu euras ir turėtų didelį žmonių palaikymo ratą, dėl gana paprastos priežasties – valstybė neatitiko Maastrichto kriterijų.

Lenkija kaip ir Vengrija taip pat susidūrė su pilnos informacijos trūkumu. Didžiosios dalies visuomenės iš dalies arba visiškai nebuvo tinkamai informuoti dėl euro teikiamos naudos trumpuoju ir ilguoju laikotarpiu. Informacijos trūkumą visuomenės tarpe atspindi įvairios apklausos. 2008 metais atliktos apklausos rezultatai parodė, kad net 66 procentai šalies gyventojų nebuvo pilnai valdžios informuoti dėl euro teikiamos naudos⁹². Tuo pačiu galima pastebėti, kad tik 31 procentai Lenkijos gyventojų atsakydami į jiems pateiktus klausimus atsakė turinti pakankamai žinių dėl euro ir jo naudos valstybei tarptautinėje ir vidaus arenoje⁹³. Panašią situaciją galima matyti ir Vengrijoje. Į informacijos dėl euro trūkumą galima žiūrėti ir per valstybinį identitetą. Lenkijos zlotas kaip ir bet kuri nacionalinė šalies valiuta formuoja valstybės identitetą ne tik nacionaliniu bet ir tarptautiniu mastu, leidžia valstybei savarankiškai, kontroliuoti visus finansinius reikalus, neįsikišant spaudimo iš ES institucijos.

Žvelgiant atidžiau į skaičius, pastebimi ne tik panašumai, bet ir skirtumai tarp dviejų valstybių. Lenkijoje krizės metais 47 procentai šalies gyventojų manė, kad euro įvedimas turės teigiamas pasekmes tiek visuomenei, tiek valstybei, o tuo tarpu 39 procentai žmonių tikėjo, kad euro įvedimas šaliai turės

⁹⁰ Dandashly, 289.

⁹¹ Dandashly ir Verdun, 18.

⁹² Ten pat, 18.

⁹³ Ten pat, 18.

neigiamų pasekmių abiemis pusėms⁹⁴. Vengrijoje tyrimų ir apklausų rezultatai visuomet aiškiai rodydavo neigiamą žmonių požiūrį į euro įvedimo naudą visai valstybei ir jos gyventojams po kriziniu laikotarpiu.

Didesnis Lenkijos gyventojų entuziazmas siejamas su zloto nuvertėjimu ir jo nestabilumu krizės laikotarpiu. Taip pat didesnę teigiamą požiūrį lėmė paskolos užsienio valiuta. Normalu, kad, bijodami užsienio valiutos nuvertėjimo dėl nestabilaus zloto, žmonės teigiamai atsiliepė dėl euro. Žmonės tikėjo, kad valstybei kuo greičiau įsivedus eurą, bus išvengta didelio chaoso paskolų rinkoje, kadangi su stipriu zlotu gyventojai galėjo laisvai sumokėti savo paskola⁹⁵. Tai tapo daug sunkiau padaryti esant nestabiliam zlotui. Čia reikia pastebėti, kad nors Lenkijoje teigiamai žiūrinčių į euro skaičius ir viršijo neigiamai žiūrinčių skaičių, tačiau tas skaičius nėra revoliucinis. Nedidelis skirtumas tarp abiejų pusių negarantuoja šimtaprocentinės sėkmės, užsitikrinant paramą Lenkijos vyriausybei per lobistus ir kitas aktyviai veikiančias interesų grupes. Kiekviena valstybė, spręsdama politinį klausimą, kuris politiškai ir finansiškai įtakoja tolimesnę valstybės gyvenimą turi atsižvelgti ne tik į įvyraujančią nuotaiką, gyventojų nuomonę svarbiu klausimu, ekonominę ir politinę valstybės situaciją, bet ir į lobistus ir kitas interesų grupes. Lobistai yra svarbi dalis visoje politinėje sistemoje. Interesų grupės įtakoja politikų sprendimus vienokiu ar kitokiu klausimu. Interesų grupių įsitraukimo į politinės darbotvarkės argumentas grindžiamas tuo, kad euro, fiksuotos valiutos kurso, įvedimo klausimą valstybėje sunku pamatuoti bendro efektyvumo požiūriu⁹⁶. Paskirstymo pasekmės skirtingoms šalies grupėms yra daug aiškesnis⁹⁷. Ypatingai kalbant apie eksportuotojus ir importuotojus, kurie daugiausiai specializuojasi standartizuotų prekių gamybos srityje. Tikėtina, kad jie dažniau prieštarau euro valstybėje įvedimui dėl lankstesnio valiutos kurso, kas iš esmės skatintų didesnę konkurenciją tarptautinėje rinkoje. Nenuostabu, kad dažniausiai euro įvedimo sieks finansinis sektorius bei užsienio investuotojai. Jie teigs, kad euras reikalingas valstybei dėl didesnės galimybės pašalinti nenusipėjimą valiutų kursų svyravimą⁹⁸, esant krizinei situacijai, kuomet politikų priimami politiniai sprendimai sukelia neigiamas gyventojų reakcijas. Jų teigimu euro įvedimas valstybėje taip pat turėtų teigiamai įtakoti valiutų srautus finansų sektoriuose. Euras įtakotų ne tik greitesnę krizės suvaldymą valstybėje, bet ir leistų išvengti neramumų ateityje.

Apžvelgus abi pozicijas kyla klausimas, ar interesų grupių argumentai pagrįsti Lenkijos ir Vengrijos atvejams? Ar iš tikrųjų abiejose valstybėse finansų sektorius spaudė vyriausybę pakeisti įstatymus, siekiant įsivesti eurą, o darbuotojai ir darbdaviai, ypač dirbantys eksporto ir importo srityse, prieštarau bet kokiems vyriausybių veiksams įsivesti Europos valiutą?

⁹⁴ Ten pat, 18.

⁹⁵ Ten pat, 18.

⁹⁶ Markevičiūtė ir Kuokštis, 16.

⁹⁷ Ten pat, 16.

⁹⁸ Ten pat, 16.

Kalbant tiek apie Lenkiją, tiek apie Vengriją matosi įdomus fenomenas. Abiejuose valstybėse nėra aiškios skirties tarp palaikančių euro ir nepalaikančių euro įvedimą. Tiek Lenkijoje, tiek Vengrijoje politinės jėgos turėjo gana aiškias nuostatas euro atžvilgiu, nesvarbu ar mes kalbėtumėte apie prieš krizinį ar po krizinį laikotarpį. Tampa aišku, kad interesų grupėms bus sunkiau įtakoti politikus. Tuo pačiu metu matomas neigiamas požiūris tiek iš Vengrijos banko prezidento Gyorgy Matolcsy, tiek Lenkijos finansų ministro Jaceko Rostowskio. Abu jie teigė, kad euras nėra abiejų valstybių prioritetas, nes pirmiausiai reikia atsižvelgti į gyventojų gerovę, o tik paskui siekti įgyvendinti Maastrichto sutarties kriterijus. Vis dėlto, Lenkija patyrė didesnę spaudimą nei Vengrija iš dalies visuomenės grupių, ypačiai pasiėmusių paskolas užsienio valiuta. Tikėtina, kad tą grupę sudarys vidutinės ir didesnes pajamas uždirbantys gyventojai bei finansinis sektorius, tačiau jie nesudarė didžiosios daugumos, kuri turėtų stiprią įtaką politiniams sprendimams. Vengrijoje didesnio spaudimo iš finansinio sektoriaus nėra aiškiai matomas.

Kaip anksčiau buvo minėta bakalauriniame darbe tiek Lenkijoje, tiek Vengrijoje gyventojai neturėjo pilnos informacijos dėl euro teikiamos naudos ilgoje perspektyvoje. Dar prieš krizinį laikotarpį žiniasklaidos pateikiama informacija kardinaliai skyrėsi nuo krizinio ir po krizinio laikotarpio. Informacijos turinys medijų kanaluose turėjo didelę įtaką abiejų valstybių visuomenės požiūriui į eurą. Visuomenė dėl informacijos trūkumo ar jos klaidingumo pradėjo eurą sieti su krize. Žinoma, nemažą dalį visuomenės dalį sudarė ne tik paprasti gyventojai, bet ir prekybininkai gamintojai, gaminantys vietines prekes užsienio rinkai, taip pat importuotojai. Dar prieš krizę lankstesnis euro kursas palyginus su vietinėmis valstybių valiutomis didino konkurenciją. Vietinės produkcijos gamintojai bei eksportuotojai tarptautinėje rinkoje turėjo konkuruoti su didžiųjų Vakarų Europos valstybių gamintojais, dėl to jie buvo suinteresuoti euro įvedimu. Euro zonos krizės padariniai irgi turėjo nemažą įtaką gamintojams. Sunki situacija Vakarų Europos valstybėse mažino Lenkijos ir Vengrijos perspektyvas, o taip pat kitų Vidurio Rytų valstybių galimybes eksportuoti vietines gamybos produkcijos į Graikiją, Ispaniją, Vokietiją ar kitas didžiąsias valstybes dėl prastos ekonominės situacijos. Per krizę nemaža dalis prekybininkų prarado dalį pelno arba visiškai užsidarė. Visą tai paskatino prekybininkus pakeisti požiūrį į euro įvedimą. Natūralu, kad jie skatins politikus priimti jiems palankius sprendimus, norėdami išsaugoti verslą bei tuo pačiu suteikti žmonėms darbo vietas.

4.4 Lenkijos nacionalinis bankas

Nacionalinis banko įtaką Lenkijos sprendimui (ne)įstoti į euro zoną yra tokia pati svarbi kaip ir Vengrijos atveju. Lenkijos nacionalinis bankas, kaip ir Vengrijoje, tikslas yra užtikrinti kainų stabilumą, prižiūrėti bankinę bei finansinę valstybės sistemą, užtikrinti nacionalinės valiutos stabilumą rinkoje,

įsivesti eurą ateityje. Žinoma, nei pagrindiniai tikslai, nei pati banko struktūra nėra išskirtinė, jeigu lygintume ją su Vengrija ar kita ES valstybe. Panašumas su kitais nacionaliniais bankais Europoje dar nėra oficialus rodiklis, pasakantis, kad Lenkija keliaus tokiu pačiu keliu kaip Vengrija dėl banko ir valstybės tarpusavio santykių, dėl galios balanso, dėl įtakos sprendimų priėmimui.

Per dešimtmetį trukusi laikotarpį Lenkijos nacionalinis bankas neturėjo aiškiai išreikštos politikos, ar eurą reikia įsivesti lėtai, palaipsniui gerinant ekonominius valstybės rodiklius, ar greitai, pritaikant ekonominio šoko strategiją. Lenkijos bankas atsidūrė tarp dviejų tvirtą nuomonę turinčias grupes, kurios vienaip ar kitaip siekė įtakoti nacionalinio banko politinę kryptį. Buvusio banko prezidentui Leszek Balcerowicz patarinėjo euro entuziastai, kai kurios finansinės institucijos bei tuometinė koalicinė vyriausybė⁹⁹. Kalbant apie euroskeptikus, čia svarbu paminėti, Leszek Balcerowicz pakeitęs Slawomir Skrzypek, Teisės ir teisingumo ir Demokratinės kairės sąjungos partijos, kurios pasisakė už lėtą Lenkijos įstojimo į euro zoną strategiją¹⁰⁰. Euro skeptiškai nusiteikusios partijos nariai ne kartą kritikavo Donaldo Tusko strategiją greitai įsivesti eurą. Dažnai viešojoje erdvėje girdimas diskursas turėjo įtaką banko argumentams. 2009 metais bankas aiškiai išsakė savo poziciją, teigdamas, kad greito-kurso valiutos įvedimo strategija nėra tviri¹⁰¹. Tai davė pradžią konfliktinei situacijai tarp abiejų pusių. Šis konfliktas įtakoją ir euro strategiją valstybėje. Lenkijos kelią į euro zoną teko atidėti dėl konfliktinės situacijos, kadangi vyriausybė apkaltino Lenkijos nacionalinį banką bei jo prezidentą Balcerowicz dėl savavališkai blogais įstatymais lėtinant ekonomikos augimą valstybėje¹⁰². Vyriausybė viešai paragino banką skatinti ekonomikos augimą, dirbant kartu. Nacionalinio banko nepriklausomybė atsidūrė pavojuje, nes Lenkijos vyriausybė ne tik apkaltino banko valdyba, bet ir viešai spaudė dirbti kartu. Vyriausybė norėjo turėti sprendimų priėmimo kontrolę savo rankose. Tokia pati situacija matoma ir Vengrijoje, kuomet vyriausybė visais būdais siekė suvaržyti banko nepriklausomybę nuo valdžios institucijų, sukuriant įvairiausias apribojimus ar spaudžiant valdybos narius pasiūlyti partijoms nei valstybei naudingesnius įstatymus parlamentui. Žlugus planui priimti eurą greitai, Jerzy Hausner, ekonomikos ir darbo ministras, pasiūlė alternatyvų planą, kuriame numatyta atidėti euro įvedimą 2009 metais¹⁰³. Alternatyvus euro planas Lenkijos vyriausybei leido laimėti laiko diskusijose ES lygmeniu. Vis dėlto, laiko laimėjimas, spaudžiant ES valstybėms, nedavė Lenkijos jokios naudos vidaus politikoje. Jerzy Hausner planas nebuvo sėkmingai įgyvendintas. Tam įtakos turėjo tuometinio ministro pirmininko Leszek Miller išsakytas palaikymas banko prezidentui, sukėlęs vidaus politinius rietenas ir iš to kylančias problemas.

⁹⁹ Ten pat, 17.

¹⁰⁰ Ten pat, 17.

¹⁰¹ Ten pat, 17.

¹⁰² Zubek, 289.

¹⁰³ Dandashly ir Verdun, 17.

Ir parlamento rinkimus laimėjai Demokratinės kairės sąjungos partija ir tuometiniam ministrui pirmininkui labiau rūpėjo politiniai žaidimai nei naudos siekis¹⁰⁴. Ir pačioje partijoje nebuvo vieno sutarimo dėl pačio plano įgyvendinimo. Kai kurie SLD partijos nariai teigė, kad euro įvedimo planas bus naudingas pačiai valstybei, tačiau pražūtingas partijos reitingams ateinantiems parlamento rinkimams¹⁰⁵.

Konfliktas tarp vyriausybės ir Lenkijos nacionalinio banko valdybos ne tik, kad nesilpnėjo bet ir dar aštrėjo. Ateinančius rinkimus laimėjusius ir koalicinę vyriausybę sudariusi Tvarkos ir teisingumo, Samooborona RP bei Lenkiškų šeimų sąjungos koalicija Lenkijos parlamente sudarė specialią komisiją. Komisija turėjo ištirti visus Lenkijos nacionalinio banko veiksmus finansinių institucijų privatizacijos procese, kuris prasidėjo dar 1989 metais¹⁰⁶. Tuo pačiu specialiai vyriausybės sukurta komisija turėjo ištirti ne tik pačio Lenkijos nacionalinio banko visus bet ir bankų priežiūros komisijos veiksmus. Komisijos sukūrimas aiškiai buvo nukreiptas į banko nepriklausomybę, siekiant perimti galios svetus iš nacionalinio banko į vyriausybės rankas. Toks veiksmas būtų traktuojamas ne tik siekis apriboti nacionalinio banko nepriklausomybę, bet ES įstatymų pažeidimas. Nariai kandidatėi pavykus įvykdyti visus Maastrichto kriterijus, kiltų valdžios legitimumo klausimas. Vakarų Europos valstybės, priklausančios tiek ES, tiek euro zonai, oficialiuose susitikimuose ir diskusijose kels savo abejones dėl pasitikėjimo tomis valstybėmis, kurios kryptingai siekia kurti užkardas laisvai veikti nepriklausomoms institucijoms, ypač Lenkijos ir Vengrijos atveju. Žinant, kad šios dvi valstybės jau ne kartą konfliktavo su ES.

Euro įvedimo valstybėje procesas taip ir liko neįgyvendintas, nes dabartinis Lenkijos nacionalinio banko prezidentas, kaip ir ministras pirmininkas ne kartą argumentavo, teigdamas, kad valstybė pirmiausiai turi atsistoti ant stipraus ekonominio pagrindo, rūpintis savo paties valstybės gyventojų gėrovę krizės metu, o tik paskui galvoti apie euro įvedimą programą.

5. Euro raida Baltijos valstybėse, Lenkijoje ir Vengrijoje

Baltijos valstybės, Lenkija ir Vengrija vienu metu siekė įsivesti eurą kaip pagrindinę savo valiutą. Iš visų valstybių, siekusių įstoti į euro zoną, finansinės krizės metu tik vienintelė Estija sugebėjo įsivesti eurą 2011 metais. Sėkminga Estijos įstojimą lėmė keli faktoriai – išmintingai vykdoma fiskalinė politika prieš krizę, geresnis mokesčių surinkimas tiek prieš, tiek krizės laiku¹⁰⁷. Deja, Latvijai ir Lietuvai sunkiai

¹⁰⁴ Ten pat, 18.

¹⁰⁵ Ten pat, 18.

¹⁰⁶ Ten pat, 18.

¹⁰⁷ Markevičiūtė ir Kuokštis, 3.

sekėsi įgyvendinti Maastrichto sutarties kriterijus. Svarbu pasakyti - Latvija tuo metu rodė didesnę susidomėjimą įsivesti eurą nei Lietuva¹⁰⁸. Latvijos noras įsivesti eurą buvo pagrįstas ne tik žodžiais bet ir atitinkamais įstatymais, kurie leido jai anksčiau įsivesti eurą nei Lietuvai. Reikia pastebėti, kad Latvijoje ekonominė situacija krizės metu buvo žymiai prastesnė nei Lietuvos. Tačiau, nepaisant sunkumų, abi Baltijos valstybės aktyviai siekė įsivesti eurą. Lenkija ir Vengrija nuėjo visiškai kitu keliu. Iš pradžių abi valstybės, aktyviai siekusios įstoti į euro zonos, vėliau dėl finansinės krizės pasekmių, politinio nestabilumo ir ekonominio sunkumo nutolino planus įsivesti eurą. Šiuo momentu, tiek Lenkija, tiek Vengrija atidėjo bet kokius svarstymus įstoti į euro zoną neribotam laikotarpiui. Tačiau tai ne vienintelis skirtumas išskirianti valstybes.

Žvelgiant į Baltijos valstybes bei Lenkija ir Vengrija galima pamatyti, kad Latvijoje, Lietuvoje ir Estijoje finansinio sektoriaus kompanijos, kitaip nei Vengrijoje ar Lenkijoje, palaikė valdžių sprendimą pakeisti savo nacionaline valiutą euru. Dauguma verslo institucijų palaikė eurą, atsiremdami į pragmatišką poziciją¹⁰⁹. Jų palaikymas daugiausiai susijęs dėl mažesnio balanso rizikos, nes dauguma gyventojų buvo pasiėmę paskolas euru, o pajamas gaudavo savo nacionalinėmis valiutomis, o taip pat dėl neribotomis galimybėmis naudotis Europos centrinio banko likvidumo ištekliais¹¹⁰. Tuo pačiu Baltijos valstybėse, finansinis sektorius turėjo didesnę veikimo laisvę, jis nebuvo apribotas jokiais valdžios įstatymais. Suprantama, ne visas verslas palaikė valdžios norą įstoti į euro zoną. Negatyvų požiūris į eurą daugiausiai išsakė vietiniai, smulkaus kapitalo verslai dėl valiutos keitimo išlaidų ir patriotinių jausmų¹¹¹. Tai identiška Vengrijos ir Lenkijos atveju. Maži verslai, kurie daugiausiai orientavosi į vidaus rinką, bijojo, kad euras paskatins valiutos devalvaciją, ypač euro zonos krizės įkarštyje. Visą tai skatino juos atsargiai žvelgti į ateities perspektyvą bei ieškoti išeičių kaip išgyventi, esant krizinei situacijoje šalyje.

Išvados

Išanalizavus Lenkijos ir Vengrijos kelią link euro zonos galima skirstyti į du skirtingus laikotarpius: prieš krizinį ir po krizinį. Abu šie laikotarpiai aiškiai apibrėžią kaip keitėsi abiejų valstybių požiūris bei veiksmai. Augant ES, kiekviena valstybė turėjo įstoti ir į euro zoną. Suprantama, prieš įstodamos į euro zoną, visos narės kandidatės turėjo atitikti visus Maastrichto sutartyje surašytus kriterijus.

¹⁰⁸ Ten pat, 3.

¹⁰⁹ Ten pat, 17.

¹¹⁰ Ten pat, 17.

¹¹¹ Ten pat, 17.

Vienos valstybės, tokios kaip Danija ar Švedija, atsisakė bet kokio įstojimo į euro zoną, kitos valstybės, tokios kaip Vengrija, Lenkija, Estija, Latvija ir Lietuva aktyviai ieškojo galimybių įstoti į euro zonos šeimą iki krizės laikotarpiu. 2008 metų krizė pradėjo antrą svarbų etapą valstybių pasirinkime. Lietuva, Latvija Estija ir toliau siekė įsivesti eurą, nepaisant ekonominių sunkumų, spaudimo iš kai kurių interesų grupių, kylančių abejonių. Tuo metu Lenkijos ir Vengrijos požiūris kardinaliai pasikeitė.

Kelio pradžioje tiek Vengrija, tiek Lenkija į eurą žiūrėjo optimistiškai. Abejū valstybių valdžios siekė įgyvendinti visus Maastrichto sutarties kriterijus. 2008 finansų krizė pakoregavo, galima drąsiai sakyti, pilnai pakeitė jų požiūrį į euro įvedimą. Visų pirma, ekonominiai sunkumai su kuriais susidūrė abi šalys neleido valstybėms sėkmingai įstoti į euro zoną. Visų antra, valdžių kaitos ciklai, politiniai nesutarimai, visuomenės nepasitenkinimas blogėjančia situacija, krizės tapatinimas su euru atvėrė kelią populistinių partijų atsiradimui valdžioje. Nauja valdžia neigiamai žiūrėjo į valstybių įstojimą į euro zoną, teigdamos, kad pirmiausiai reikia pasiekti Vakarų Europos išsivystymo lygį, gerinti gyventojų finansinę ir socialinę gerovę, o tik paskui priiminėti politinius planus dėl euro. Galima teigti, kad tokius teiginius padiktavo ne noras prarasti galimybę patiems pasirinkti šalies ekonomikos gelbėjimosi priemones, nes, įvedus eurą, valstybės atiduodą dalį savo kompetencijų ECB.

ECB reguliavimai labai skaudžiai atsiliepia valstybės gyventojams, mainais už paramą, reikalaujama griežtų išlaidų kontrolės, o tai tiesiogiai paliečia šalies gyventojus: mažėja socialinės išmokos, didėja pensijinis amžius ir t.t. Tai skatina gyventojų nepasitenkinimą, kas dažniausiai nulemia valdančiųjų partijų pralaimėjimą rinkimų metu, o taip pat nepopuliarumą visuomenės tarpe vėlesniame laikotarpyje. Ne mažą įtaką naujos valdžios sprendimams (ne)įsivesti eurą turėjo ir jos požiūris į nacionalinę valiutą.

Iš visų pateiktų faktų ir analizių galima teigti, kad euro zonos plėtra krizės metu sulėtėjo. Eurą, dėl medijų skleidžiamos informacijos viešojoje erdvėje, jau nebebuvo toks patrauklus narėms kandidatėms. Medijos kanalai bei lobistinės organizacijos, atmetus kitus faktus bei priežastis, sukuria iliuziją, kad būtent euro įvedimas ekonomiškai pablogina visuomenės kasdieninį gyvenimą, pasitelkiant neigiamus pavyzdžius. Pažvelgus į Lietuvos ekonomikos raidą, valstybei įsivedu eurą, matomas kainų kilimas būtiniausioms prekėms, žmonių perkamosios galios kritimas, o tai paskatina dar didesnę emigraciją. Bet kokie neigiami valstybių pavyzdžiai valstybėms narėms tampa svairiu argumentu neįstoti į euro zoną.

Išnagrinėjus euro raidos kelią, galima pateikti rekomendacijas, kaip paskatinti valstybes priimti sprendimą:

1) Labai svarbu aiškiai ir paprastai aiškinti visuomenei euro naudą, norint ne tik sustiprinti euro patrauklumą, bet ir tuo pačiu užtikrinant, kad ES valiuta gyventojų tarpe būtų priimama kaip tam tikras valstybės vystymosi aspektas ilgoje ateities perspektyvoje.

2) Maastrichto sutarties kriterijai buvo priimti 1993 metais. Per daugiau nei dešimtmetį ES valstybių politinis ir ekonominis žemėlapis pasikeitė, tačiau kriterijai liko nepakitę. Nagrinėjant Vengrijos ir Lenkijos atvejus, matome, kad kiekviena šalies politinė, ekonominė situacija yra skirtinga. Galbūt reikėtų lankstesnių kriterijų, peržiūrint juos, kad labiau būtų atsižvelgta į kiekvienos šalies situaciją. Tai turėtų vykti atsargiai, tarpusavyje bendradarbiaujant valstybėms, įsivedusioms eurą, ir narėms kandidatėms, kad neįvyktų didesnių konfliktinių situacijų.

Literatūros sąrašas

- Angeloni I., Flad M., Mongelli F. P., „Monetary Integration of the New EU Member States: What Sets the Pace of Euro Adoption?“ *Journal of Common Market Studies*, 45(2), 2007.
- Baranauskas, Žymantas, *Airijos ir Graikijos dešimtmetis kapitalizmo įvairovėje : didžiosios recesijos efektas*. Bakalauro Darbas, Vilniaus Universitetas, Tarptautinių Santykių ir Politikos mokslų institutas, 2016.
- BNS, *Lenkijos premjeras: euro įvedimas nėra vyriausybės prioritetas*. Vilnius, 2019.
- BNS, *J.Kaczynskis pasisakė prieš Lenkijos prisijungimą prie euro zonos*. Vilnius, 2018
- Dandeshly, Assem, „The Political Impediments to Euro Adoption in Poland.“ *Problems of Post-Communism*, 62(5), 2015.
- Dandeshly, Assem ir Amy Verdun, The Domestic Politics of Euro Adoption in the Czech Republic, Hungary and Poland. *Comparative European Politics*, 16(3), 2016.
- Dyson, Kenneth, „Euro-area Entry in East-central Europe: Paradoxical Europeanization and Clustered Convergence.“ *West European Politics* 30(3), 2007.
- ELTA, *Vengrijos premjeras apie eurą: tokios klaidos nedarysime*. Vilnius, 2012
- European Commission, *EU interim forecasts for 2009-2010: sharp downturn in growth*. Brussel: European Commission, 2009
- European Commission, *Introduction of the Euro in the New Member States: States-Wave 2*. Brussel: European Commission, 2008.
- European Commission, *EU interim forecasts for 2009-2010: sharp downturn in growth*. Brussels, 2009.
- Greskovits, Bela, „Hungary and Slovakia: Compliance and its Discontent.“ Kn. Kenneth Dyson (sud.), *The Euro at 10: Europeanization, Power and Convergence*. Oxford: Oxford University Press.
- Hampl, Mojmir, Is the euro zone still attractive target for countries outside the euro? A view from the Czech Republic. Pranešimas konferencijoje, *Are we on the verge of a new Euro Crisis?*, Kopenhaga, 2018.
- Kojala, Linas, *Europa? Pokalbiai su prezidentais, ministrais, patarėjais ir taksistais apie mūsų ateitį*. Vilnius: Tyto alba, 2019.

- Koyama, Yoji, „Prospect of New EU Member States for the Euro Adoption.“ Kn. Yoji Koyama (sud.), *The Eurozone Enlargement: Prospect of New EU Member States for the Euro Adoption*. Japan: Niigata, 2016.
- Markevičiūtė, Anastazija ir Vytautas Kuokštis, Race to Euro: Why Latvia Joined Earlier Than Lithuania. *Baltic Journal of Political Science*, 0(5), 2016, 5-20.
- Mastenbroek, Ellen ir Michael Kaeding, Europeanization beyond the Goodness of Fit: Domestic Politics in the Forefront. *Comparative European Politics*, 4(4), 2006.
- Mikutavičius, Darius, *Vengrijos Centrinio banko vadovas: euras yra strateginė klaida*. Vilnius, 2019
- Moravcsik, Andrew, *The Choice for Europe*. NY: Cornell University Press, 1998.
- Ostrup, Finn, „Economic and Monetary Union.“ Kn. Finn Laursen (sud.), *The Political Economy of European Integration*. Haga: Kluwer tarptautinė teisė, 1995.
- 15 min, *Euras? Tokios klaidos mes nedarysime*. Vilnius, 2012
- Rostowski, Jacek, *When should the Central Europe join the EMU?* Center for Social Studies and Economic Research, Warsaw, 2013.
- Sandholtz, Wayne, „Choosing Union: Monetary Politics and Maastricht“, *International Organization*, 47 (1), 1993.
- The Economist, *Poland Aims Low' Economist Intelligence Unit Briefing June 17th*. Londonas, 2008.
- Vachudova, Milada A., „The European Union: The Causal Behemoth of Transnational Influence on Postcommunist Politic.“ Kn. Mitchell A. Orenstein, Stephen Bloom ir Nicole Lindstrom (sud.), *Transnational Actors in Central and East European Transitions*, Pittsburgh: University of Pittsburgh, 2008.
- Vilpišauskas, Ramūnas, Lietuvos narystė euro zonoje – pokyčių Lietuvos politikoje ir stojimo laiko pasirinkimo analizė. *Politologija*, 76(4), 2014.
- Zubek, Radoslaw, „Poland: From Pacesetter to Semi-Permanent Outsider’.“ Kn. Kenneth Dyson (sud.), *The Euro at 10: Europeanization, Power and Convergence*. Oxford: Oxford University Press.

SUMMARY

The BA thesis aims to understand why Poland and Hungary have postponed the introduction of the euro despite a positive states attitude towards the euro before the eurozone crisis. To begin with, this problem is interesting to study due to the following reasons:

1. The majority of insights and theories in the academic literature analyse countries' decision to join or not to join the euro area from a broader theoretical perspective, defining common features and theoretical models. Only a small part of the academic work focuses on the analysis of state cases, especially on the less popular states – Hungary and Poland.
2. Poland and Hungary together with the Baltic States ought membership in the EU and the euro area. Although the Baltic States, Poland, and Hungary joined the EU in the same year, their euro strategies are completely different.

Tasks of the BA thesis:

1. To present academic literature and theoretical models.
2. To analyze Hungary's and Poland cases taking into account the criteria raised in the academic literature.
3. To present a conclusion of both countries' change in their official position.

The main BA thesis: this research tries to explain in detail the change of decision in Poland and Hungary before and after the eurozone crisis.

The research is focusing mainly on the pre-crisis and post-crisis periods. It is one of the most important period to find out the internal and external factors. This period has been chosen because we can see a significant divide not only between economically strong and weak states but also between the different countries; strategies to join the euro area.

Methodology: in terms of methodology, this work is based on an analysis of the Polish and Hungarian cases. In addition to the case-by-case analysis, a comparative approach is used too, taking into account all the reasons that led both countries to postpone joining the euro area indefinitely.

The BA thesis hypothesis will also be broken down into smaller units:

1. A country's decision to join the euro area is determined by the attractiveness of the euro area itself.
2. A country's decision to join the euro area is determined by states economic and political indicators.
3. A country's decision to join the euro area is determined by the internal state's factors, for example, the ruling party, interest groups, public satisfaction with the current situation.

Key conclusion insights:

1. An analysis of Poland's and Hungary path towards the euro area can be divide into two different periods: pre-crisis and post-crisis. Both of these periods clearly define how the attitudes and actions of both countries have changed.
2. At the beginning of the road, Hungary and Poland were optimistic about the euro. The political elite of both countries sought to meet all the criteria of the Maastricht Treaty. The financial crisis changed their approach to the introduction of the euro. As for now, Poland and Hungary has postponed the euro adoption for indefinite time.
3. ECB regulations have a severe effect on the country's population, in exchange for financial support, the country required to adopt strict control of spending, which directly affects the country's population.
4. From all the facts and analyzes we can argue that the enlargement of the euro area slowed down during the crisis.

Analysing the path of the euro can provide recommendations on how to encourage states to make a decision.

- 1) It is important to explain clearly and simply to the general public the benefits of the euro in order not only to make the euro more attractive in the country, but also to ensure that the EU currency is accepted by the population as part of an essential part of the countries long-term development.
- 2) The Maastricht Treaty criteria were signed in 1993. Over a decade, the political and economic map has changed but its criteria remained the same. Examining both cases, we can see that each countries political and economic situation is different. Perhaps, it is time to revise Maastricht Treaty criteria to meet this day world. The revision of the criteria should be carried out with caution in order to avoid further conflict situations between member states.